

Ma'rifat

Kuch – bilim va tafakkurda

Ma'naviy-ma'rifiy, ijtimoiy-siyosiy nashr

Xalq ziyolilari gazetasi // 1931-yildan chiqa boshlagan // e-mail: info@marifat.uz // 2026-yil 14-yanvar chorshanba №2(9587)

ADABIYOT ga bag'ishlangan son

O'qituvchi nimani o'ylaydi?

2025-yil kasbiy faoliyatimda munosib iz qoldirdi. Ona tili va adabiyot fanidan 50 foiz ustama beradigan milliy sertifikatni uchinchi bor qo'lga kiritdim. O'z ustimda tinimsiz ishladim va o'quvchilarim bilan tuman darajasidagi tanlovda g'olib bo'ldik.

2026-yili ta'limda samarali o'zgarishlar bo'lishini umid qilamiz. Oddiy qishloq maktablaridagi sharoitni yaxshilash lozim, chunki zamonaviy elektron doskalar haligacha kirib kelmagan.

Diloyat OBIDOVA

Talqin

Sarlavhadan ayonlashdiki, bu galgi suhbatimiz Navoiyning “Xazoyin ul-maoniy” kulliyoti birinchi devoniga kirgan 371-gʻazalning beshinchi bayti haqida. Bayt misralari quyidagicha:

*Yuzung visoligʻa yetsun, desang, koʻngullarni,
Sochingni boshtin-ayogʻ chin ila shikan qilgʻil.*

Baytdagi timsollarga toʻxtalsak, yuz – qiz chehra-si, husn-u jamol oyinasi, goʻzallik mazhari, tajalli koʻzgusi, yor istarasi. Oshiq Yor yuzi visoliga yetishmogʻi uchun din-u aql, jonni avvaldan xiroj etmoqqa toʻgʻri keladi, yaʼni xonumondan ayrilmoq lozim boʻladi. **Koʻngullar** soʻzi koʻplik son(-lar)da qoʻllanyapti. Balki uni shoir vazn taqozosidagi hijolar sonini toʻldirish maqsadida shunday qoʻllagandir. Bizning oʻymizcha esa, u bitta koʻngilni emas, bir qancha, sanogʻi aniq boʻlmagan miqdordagi koʻngillarni bildirmoqda. Bu bilan goʻzal yorga bitta emas, sanoqsiz yigitlar oshiq boʻlgan, demoqchidek. Sening koʻyingda sarson boʻlgan oshiqlar haqqi-hurmati ular visolingga yetishiga imkon ber, deyayotgandek. Agar shoir bir oshiq borasida soʻzlamochi boʻlganida, uni birlik sonda(**koʻngil**) qoʻllar, vazn talabini biror soʻz, bogʻlovchi, yuklama yoki boshqalar bilan toʻldirib qoʻya qolardi. Bulbul gulistonga oshiq boʻlib, undan ishqiy bahra topganidek, koʻngil ham Haq sirlariga oshiq boʻlib, oʻziga xos oshiqlik qoʻrgʻonining maʼnolar olami va irfoniy goʻzalligidan bahramand boʻlishga urinadi. Jannatdek yoqimli hid ufurib turuvchi boʻston ham – koʻngil, tajalli(haqiqat zuhuri) chirogʻining nuri aks etuvchi koʻzgu(mazhar) ham – koʻngil. Shu vajdan haqni idrok etgan koʻngil maʼrifat nuriga manzil, ham manba boʻla oladi. Navoiy “koʻngullarni” deganida mana shunday qalb egalari – oshiqlarni nazarda tutganligi, shubhasiz.

Chin ila shikan. Ustoz Najmiddin Komilov bu soʻz maʼnosini quyidagicha izohlaydi. **Chin:** rost, toʻgʻri(oʻzbekcha); oʻram, bukm, halqa-halqa (forscha). **Shikan:** 1. Pech-u tob, qat-qat boʻlish, oʻram-oʻram, zanjirsimon shakl olish. 2. Iskanja, azob, hasrat tashbehtlanganidek:

*Argʻadol(pistirma) ichra qaroqchi
maxfiy oʻlgʻondekdurur,
Fitna xayligʻa panah zulfungdagʻi **chin-u shikan.**
(502-gʻazal)*

Soch – yor zulfi. Sheʼriyatda **zanjir**, **arqon**, **tuzoq**, **tun**, **oqshom**, **oʻtkinchi dunyo**, **ilon**, **qorongʻilik**, **bepoyonlik**, **dunyo tashvishlari**, **silsila**, **tugun**, **dor**, **ayriliq**, **kamand** singari maʼnolarda qoʻllanib kelgan. Shoirning oʻzi yorning iskanjali pech-u tobli, rax-rax zulflarining har bir shikanida yuz shikasta koʻngil(oshiq)lar oʻralib, chigal yoʻlda manzur yuzi sari yoʻl topolmayapti, deydi.

***Koʻrdung Navoiy ul(yuz) sari**
zulf uzra yuz shikan,
Koʻr emdi yuz shikasta koʻngul **har shikan aro.**
(21-gʻazal)*

Anʼanamizga koʻra, shoir gʻazallaridan **chin** va **shikanga** iqtiboslar izlaymiz:

*Tararda uqdaligʻ **zulfin** musalsal ayladi **chinlar**,
Girih “mim”, ikki **zulfi** ikki “lom”,
iynak tarogʻ “sin”lar.
(157-gʻazal)*

***Purshikan zulfung** aro tushtikim, ey ahdshikan,
Yuz **shikan** soldi **koʻngullarga** aning **har shikani.**
(585-gʻazal)*

***Zulfining** har **halqasida** bir **shikandur** oʻylakim,
Habs zanjirida har **tavq ichra** bir **ahli gunoh.**
(523-gʻazal)*

Ishqdan buzugʻ

Endi koʻngilga bagʻishlangan sitatalar:

*Qayd et **koʻngulga silsilayi zulfin**, ey hakim,
Kim telbaga munosib erur band ila iloj.
(95-gʻazal)*

*Tan uyida **koʻnglum** andoqkim
buzugʻda xorpusht,
Baski atrofida paykoning turuptur sanchilib.*

***Gʻunchadek koʻnglum** bir
ochilgʻuncha sensiz qon yutar,
Tah-batah aʼzosi qon bogʻlab yaqosi yirtilib.
(53-gʻazal)*

***Zulfunga majnun koʻngul** bogʻlandi,
xotir jamʻ qil,
Telba qayda borgʻusi, **zanjiri yerga sudrolib.***

*Qaddi shavqidin **havo qilmoq**
tilar koʻnglum qushi,
Necha tan zindonida **mahbus** qolgʻay qiynolib.
(54-gʻazal)*

*Eyki, berding ishq sultonigʻa
koʻnglung kishvarin,
Anglagʻilkim jon-u aql-u din erur avval xiroj.
(93-gʻazal)*

***Koʻnglum zaqaning ichra**
koʻrub yoyding anga **zulf**,
Choh uzra kabutargʻa yoyar domini sayyod.
(117-gʻazal)*

*Javrlarkim qildi **ul kofir**(qora koʻz)
unutmaydur koʻngul,
Kim hisobidin **girihlardurki**, zunnorimda bor.
(151-gʻazal)*

*Har parikim ochti bir devonaning **qasdigʻa zulf**,
Aylading **zanjirini** boʻynumgʻa
mahkam, ey **koʻngul.**
(392-gʻazal)*

***Soch** ila qoshing aro jabhangni koʻrgan sogʻinur,
Kim toʻkulmish **qadr shomi nuri** mehrob ustina.
(565-gʻazal)*

*Erur kirarga **koʻngul xayli** ul taraf bir-bir,
Tarogʻ sochingdaki yoʻllar yasab turar rax-rax.
(108-gʻazal)*

***Zulf aro sayd aylamak istar**
koʻngullarni koʻzung,
Shabshikor ul navʼkim qilgʻay
kiyibon(ikki) **qaro sayd.**
(119-gʻazal)*

***Sunbuli rishtalarin** rishtayi maqsud dema,
Kim **koʻngullar qushi**
domigʻa erur barcha sabab.
(40-gʻazal)*

*Xaychakon orazmudur, yo husni bandi **zulf aro**,
Yuz asir oʻlgʻan **koʻngullar** holigʻa giryonmudur?
(161-gʻazal)*

***Zulfungda** tugun ermas, koʻyungda gʻubor ermas,
Aftoda **koʻngullardur**, farsuda **badanlardur.**
(165-gʻazal)*

Keltirilgan iqtiboslardan koʻrinyaptiki, **koʻngul soʻzini koʻplik sonda qoʻllash** shoir sheʼriyatida ancha tipik hol ekan. Ikkita misol: “Ne balo ot surar”, keyingisi “otin tutsalar”dan birida qattiqkoʻngil yor,

keyingisida koʻngliboʻsh oshiq tasvirlari oʻrin olganini koʻramiz.

*Ne balo **qattigʻ koʻnguldurkim qatil el qonigʻa**
Ot surar surgan masallik lola-vu rayhongʻa ot.
(83-gʻazal)*

***Otin tutsalar** nogoh ketar oʻyla hushumkim,
Badan ichra ruhumdin, degaysan, **asar yoʻqtur.**
(166-gʻazal)*

Navoiyning “Kelib” radifli gʻazalida biz sharhlayotganimiz baytdagi oshiqning riyozat chekib koʻrgan azob-u jafolari sarguzashti oʻz ifodasini topgan:

*Tigʻ ila **xoki tanimni** har taraf yording kelib,
Naqdi jon olmoqqa bu tufrogʻni axtording kelib.*

*Kelding-u **koʻnglumni yuz chok**
etmaguncha bormading,
Baʼd umre, ey sitamgar, yaxshilar bording kelib.*

*Jon senga qurbonki, olib jon, **koʻngul afgʻonidin**
Ham oʻzungni, ham meni,
ham elni qutqording kelib.*

***Qatl bas erdi**, tanim ul koʻydin sudramaking,
Ortuq erdi, ey jafajoʻ, haddin oʻtkording kelib.*

***Ey koʻngul**, ozdur senga bu hamki, ul oy **koʻyidin**,
Manʼlar qildim, vale yuz qatla yolbording kelib.*

Ana sizga xiradmand tan necha bor manʼlar qil-sa-da, yuz bora yalinib toʻxtatsa-da, yor kelishini kutayotgan niyozmand oshiqqa jafajoʻ maʼshuqning sitamkor jafolari tasviri. Albatta, oshiqni yor koʻyiga solgan narsa – hajr, firoq, muhabbat, visol orzusidir. Mana, oshiq el qatliga javlon qilgan koʻngil ovi azmigʻa turktozlik ila yurish qilgan jafajoʻ yor sitamlari. Shoir 160-gʻazalda:

*Balo dashti aro **yuz ming oʻluktur**,
onda qotil(zulf) ishq,
Xirad magʻlub xayli birla goʻyokim savoshibdur,*

– deydi.
Yor yuzi visoliga yetishga urinayotgan **Koʻngullarning** gʻam-gʻussasi, figʻon-u jafosi shunday dardga toʻlaki, u shoirning nazmiy ishq daf-tari baytlarida mujassam. Maʼshuqa koʻyida Yorni koʻrgach koʻngul:

***Qaddini** koʻrgach ham **oʻldum**,
ham tirildim ollida,
Rost gar dersen **qiyomat** de aning **qomatmudur**?!*

– degan mulohazaga keladi.

***Koʻngul koʻzlar yoʻlin tutmoqqa**
hajringda shitob aylar,
Birin tutquncha birning seli
olam(oshiq)ni **xarob aylar.**
(185-gʻazal)*

Albatta, biri jon olib, biri jon berguvchi yorning qora koʻzlari oʻz kipriklaridan oshiq qalbiga paykon-lar yogʻdiradi:

*Toʻhuptur **koʻngul** ishqing oʻqidin andoq,
Ki koʻp oʻq dagʻi oʻqqa muhkam boʻhuptur.
(169-gʻazal)*

***Koʻksuma otsang bir oʻq** ot, yona bir yonindakim,
Ul dagʻi **koʻnglumni** shod aylar,
bu ham muhkam boʻlur.
(170-gʻazal)*

ko'ngil nolalari

Ikki qora ovchi otayotgan bunday nazar va nigoh novaklari oshiq ko'ngil kulbasini vayron qiladi:

*Netib kuymayinkim(qalbdagi), g'aming kovkovi
Yetibtur, ko'ngul uyi barham bo'lubtur.*
(169-g'azal)

Shubhasizki, bunday jon azoblari oshiq diydalari ko'zyoshi selini yuzaga keltiradi:

*Qilib xoki ko'yingni balchiq sirishkim,
Tutashqon yalang tang'a marham bo'lubtur.*

Oshiq tragediyasini yakunlash uchun bir g'azal maqta'sidagi so'zlarni qahramon nomiga o'zgartirishga jur'at etdim:

*Oshiqqa(Navoiyga) rahm aylagil,
ey Yuz visoli(parivash),
Kim ul telba(yuz, visolni deb)
rasvoyi olam bo'lubtur...*

“Ul kofir” qorako'z o'z takovarini vafodor oshiqning telba ko'nglini sayd aylab, *uni butkul barham etmoq, yurak-bag'rini chok-chokidan buzmoq, tanni tufroq, qalbini urfoqqa aylantirmoq* maqsadida oshiq jussasiga samand soldi, **tufrog'ini esa yelga sovrishga** ahd qildi:

*Surdi ko'nglumni buzub xokiy
tanim uzra samand,
Yelga berdi tufrog'in, bu uyni vayron aylagach.*
(97-g'azal)

*Ey ko'ngul, qoningni istarsen tobonig'a xino,
Ko'zlarim xunobi rangi ham
sening qoningcha bor.*
(145-g'azal)

Ushbu iqtiboslarga razm solsangiz, bosh tragediya oshiqning o'lishi, **tanni**, so'ng **bag'ir**, nihoyat **ko'ngulni** to'sh-to'shidan parkand-parkand etib yor ko'yi tufrog'ida xun loyiga qorishgan xoki ko'ngul g'uborlarining **yor takovari tuyoqlari ostida ayovsiz** parokandalanishi epizodining xayoliy guvohi bo'lasiz. Ko'ngulning rishtayi maqsadi yor yuziga yetish edi. Yuzga yetmoq uchun biror **ulov** – **markab** lozim. Dunyo tashvishlari tugunini dor kabi oshiq boshiga solayotgan, hayotini o'tkinchi dunyoda bepoyon qorong'ilikka tashlayotgan, unga tun kabi tu-

zoq qo'yayotgan bu yor sochi – **zulf**. Endi esa ko'ngul yorning **yuz jamoliga** yetishi uchun ulov ham xuddi shu **“chin-u shikan”**larga to'la **yor zulfidir**. Yor sochi xilqatidagi zanjrsimon halqalari oshiq yuragi g'uborlarini yuz visoliga yetkazishda vosita bo'luvchi ikki quloch kamanddir. Faraz qiling, bir guruh bolalar chang ko'chada to'p o'ynashmoqda. O'yin qizigandan qiziganda ko'y tufroqlari – chang o'z-o'zidan yuqoriga ko'tarila boshlaydi. Bu tabiiy jarayon. Shu singari Yor ko'chasida xoki tan, xoki ko'ngul qorishib yotgan oshiq qalbi chang-g'uborlari tezroq visolga yetishi uchun bir imkon kerak. **Shoir taxayyulicha bu markab zulfidir**. Nihoyat, soch avval edi tuzoq, olayin deb savob, xoki ko'ngullarga rax-rax yo'l ochish uchun **ulov ham bo'ldi**. E'tibor bergan bo'lsangiz, ayrim misralarda oshiq xoki tanini **yel, sabo, shamolga** sovrish uchun uning izmiga topshirish istagi bot-bot takrorlanadi. Negaki, **shabboda** ham bu xoklarni uyurib yor yuzi visoliga yetkazuvchi **ramziy vosita**. Demak, yor yuziga yetishish uchun silsila, zanjir, bandi zulf, tugunlar yo'li yo bir quloch “kamand” kerak. Shunda shoir yechim uchun **ma'shuqa sochiga ishora qilib qo'ya qoladi**:

*Yuzin(visolin) istarsen, (oshiq)Navoiy,
qochma zulfi fikridin,
Kim sen istar aysh(qovushish)ning
ummidi bu qayg'uda bor.*
(197-g'azal)

Navoiy so'z saralashda ham juda zukko. Qarang, bu yerda “umidi bu”: orzuda, xayolda, o'yda, fikrda, ma'nida, niyatda bor desalar ham bo'ladi. Biroq nuk-tadon shoir ular ichidan aynan “qayg'u”(zulf fikri) so'zini oladi. **“Qayg'u”** desak, oshiqning barcha iz-tirolari: **hajr, ayriliq, g'am, firoq, g'ussa, hasrat, anduh, dard** kabi yana biz eslmagan barcha ishq azoblari gavdalanadi. **“Qayg'u” dardga** hamohang. Endi orzu, o'y, xayol desak, juda yuki yengil, salmog'i tosh bosmaydi. **Baytlarni sharhlashda javobni shoirning o'z asarlaridan topsak bo'ladi**.

Endi sharhi ojizimizcha, baytning nasriy bayoni quyidagicha: “Ey yor, ko'ngul(oshiq)lar yuzing visoliga erishsin desang, men istar aysh umidi – zulfingning zanjrsimon girih(tugun)larini halqa-halqa qil. Shunda oshiqlarning qalbi xoklari bu bir quloch kamandning “chin”-u “shikan”lari, halqa-halqa tugunlari “zina-poya”si aro yuzing jamoliga uruj(ko'tarilish) aylasin. Chunki men komi dil maqsadi ka'bam bo'lmish – yuz visoliga yetkazuvchi zulfing fikridan hech qachon

qaytmayman”, demoqda ekan. Mana bor haqiqat shu ekan. Bu g'azalni tasavvuf ramzlariga bog'lamasdan ham sharhlasa bo'lar ekan, o'zingiz buning ishtirokchisi bo'ldingiz.

Bir munaqqid tahlilshunos aytganidek, shoirlarning so'nggi yillarda ruju qo'ygan “an'ana”siga taqlidan ham, endi tasavvufga bog'lab ham biroz tahlil qilishga urinaylik. Men iqtiboslar yig'ish davomida baytdagi **“boshtin-ayog”** birikmasining qo'llanishini kuzatib bordim. Birinchi devonda sakkiz o'rindan oltitasida **“ayog”**, ikkitasida **“ayog”** tarzida yozilgan ekan. Birikmadagi shu **“ayog”** so'ziga tayanib yana bir ma'no kashf etish mumkin. Misrada **soch** so'zi bor, uning sinonimi **zulf**dir. Tasavvufda **zulf** – beqaror, o'zgaruvchan **olam timsoli**. Endi shu zulfning **“olam”** ma'nosidagi shaklini misraga joylab o'qib ko'raylik:

*Yuzung visolig'a yetsun desang ko'ngul(jon)larni,
Olam(soch)ni boshtin-ayog'(oxirigacha) chin ila shikan qilg'il!*

Endi fikr biroz oydinlashdi. Oshiq ko'ngul(ruh)-larni yuzing visoliga yetsin desang, bu bevafo buqalamun dunyoni ostin-ustin(ayqash-chuyqash, chigal yo yo'q qilib buzib yubor), kunfayakun qil. Chunki u oshiqlar yo'lidagi to'siq(g'ov, balo)dir, demoqda. Shoir iborasi bilan aytganda: **“Sovrul, ey charxi nigun, vey dahri dun barbod bo'l”**.

Bu g'azal kulliyotning birinchi devonida **“bosh-tin-ayog”** shaklida yozilgan. Hozirgi adabiy tili-mizdagi **“ayog”** deylik desak, so'z **“g”** bilan tugagan. Demak: **“ayog”** deyilmoq-chi. Xuddi shu devonning lug'at qismida: **ayog' – piyola, may**, (ayog'-ayog) deya izohlangan. Bilinadiki, u ikki ma'noda qo'llanar ekan. Asli hozirgi imlomizga ko'ra **boshdin-ayog** (boshdan ayog'igacha, boshidan oxirigacha) yozilishi kerak edi. Lekin g'azal shoir davri merosi bo'lganligi vajdan tabiiy yozilish shaklini olamiz. Alhosil, shu **“ayog”** birlamchi ma'noda: **piyola, may** ekan, shu ma'nosiga tayanib baytdan yana bir mazmun chiqarish mumkin. Navoiy **olam**(zulf, soch)ni boshdan-oxirigacha deyishi mumkin edi, negadir **ayog'** so'zini qo'llaydi. Bu yerda bir **“ishora bordir”**, u bejiz shunday ishlatilmagan... Xullas, shu **ayog' – may, qadah** so'zlarining sinonimi. Demak, ana shu **ayog'**(may) esa tasavvufda **ilohiy nur, irfon** timsoli sanaladi.

G'azaldagi bo'rttirilgan syujetdan guvoh bo'ldingizki, voqeot davomida oshiq **ikki marta “o'lish”**iga to'g'ri keldi. Asli, avvalo, oshiqni **ko'z va yuz** jamoli allaqachon **ado qilgan edi**. Birinchi “o'lim” yor takovari oyog'i ostida oshiq yurak-bag'ri ezilib, tani xokka aylanganda ro'y berdi. Ikkinchi “o'lim” esa manzur hayodan xijolat tortib infolidan ruxsorida **ibo terlari** balqiganida sodir bo'ldi. Demak, shoir taxayyulicha oshiq vujudi visolga yeta olmagan ekan, hech bo'lmasa uning tan tufroqlari bu orzu(ya'ni oshiq istagan aysh umidi – zulf fikri)dan **ramziy “o'lgach”**, “bahramand” bo'lishlari kerak-ku. Shuni nazarda tutgan Navoiy soch obrazi orqali visolga yetishning mumtoz yechimini beradi. Xullas, bu biz boya ta'kidlaganimizdek, oshiq tani xoki visolga mushtaq ekan, yigit ko'ngil xoklari, yorning purshikan girihli, silsila(zinapoya)li soch halqalarining tuganak zulf zanjiri bandlari **“chin-u” “shikan”**lari bo'ylab yor yuzi me'rojiga uruj aylasin. Vassalom! Xulosa Hazratning “o'zlaridan”:

*Ko'ngullar nolasi zulfung
kamandin nogahon ko'rgach,
Erur andoqki, qushlar
qichqirishqaylar yilon ko'rgach.*
(96-g'azal)

*Gar ko'ngullarni jaloyi vatan(tashlab ketmoq)
istar bo'lsang,
Yech tugun(chin-u shikan)lar(i)ni-yu
zulfungni tara, ey qorako'z.*
(218-g'azal)

Ozodaxon MAVLONOVA,
mustaqil tadqiqotchi

O'zbekiston tumani

Soʻz sehri

Yaqinda iqtidorli yosh shoirlardan birining yangi toʻplami chiqqan ekan, sheʼr muhiblaridan boʻlgan tanishim koʻzlari chaqnab, oʻqib chiqishni tavsiya qildi. Tezda kitobni topib, ishtiyoq bilan mutolaa qildim. Rostan, goʻzal sheʼrlar: ochorli tashbehtar, mayin va tarovatli ifoda, sheʼriy timsollarning koʻpi topilma. Xullas, tan bersa arziydigan ijod namunasi. Sheʼrlarning umumiy taassuroti kishini inson tabiati tovlanishlari bilan oshno qilardi. Qadrdon, lekin unutilgan hislarni uygʻotardi. Borliqdagi hali nazarga tushmagan sinoatlar, ranglar bilan tanishtirardi. Koʻngil mayllarini erkalatgan, dilga munis ohanglar olib kirgan, borliqqa sezgir nigoh bilan qarashga undovchi bunday sheʼrlarga asir boʻlib qolish hech gap emas edi.

Men ham bir necha kun shunday hislar ogʻushida yurdim. Ammo odamlar jamoasi, kundalik tashvishlar, mayda, lekin dovdiratib qoʻyadigan muammolar qurshovida bunday kayfiyatim tezda tarqab ketdi. Boshim ustida zamon gurzisini oʻqalib turar, yetilgan savollarga javob topish, oqimda hushyor boʻlish talab qilinardi. Shunday sharoitda chuchmoma gulidek nofarmon, koʻklam yellaridek mayin, goʻdak nafasidek begʻubor va vokisor u sheʼrlarning kayfiyati biror marta ham tashvishlarga qorishgan borligʻimda aks sado bermadi. U sheʼrlarni shodon kayfiyatda, hayotdan zavq tuyib, dimogʻni chogʻ qilish, oʻzini ovutish uchun “qorinni qashlab” oʻqish kerakdek tuyulib ketdi. Shunda millionlab muxlislarning qalbidan mustahkam joy olgan, sheʼrlari toʻyda ham, yoʻlda ham, hatto azada ham oʻqiladigan muhtasham shoirimiz Abdulla Oripovni esladim. Shoirning hammabop va harjoybopligi, xalqchilligi, sheʼrlarining “xaridor”girligi nimada ekan, degan savol boʻrtib chiqdi.

Rostan, Abdulla Oripovni mashhur qilgan, hatto buyuklik maqomini ato etgan omil nima ekan?! Bu savolga jild-jild kitoblar bilan mukammal javob berish talab qilinardi, ammo bitta jihatga alohida eʼtibor qaratish lozim boʻlar ekan chamasi: bu – ijtimoiylik, yaʼni goʻzal sheʼriyatning jamiyat hayoti bilan qorishib, vobasta boʻlib ketgani boʻlsa kerak. Agar razm solinsa, shoir bitta soʻzini ham jamiyat, demak, zamon, odamlar, vatandoshlar kayfiyati, xayol-oʻylaridan tashqarida sarf qilmagan. Balki fikrni maqsadga yoʻnaltirish uchun havoyi, tizginsiz, mavhum satrlar tizgandir, ammo oʻsha soʻzlar qatori ham shoir aytmoqchi boʻlgan fikrga “torpedo” boʻlib kelgan, mavzuga eshilib, qorishib ketgan. Masalan, shoir qalam olib shunday soʻzlarni tizadi: “Yurtim, senga sheʼr bitdim bu kun...”. Oddiy axborot, xuddi “Havo bulutli” yoki “Boshim ogʻrib turibdi” deganga oʻxshash. Faqat bu inshoning “Yurtim, ...” deb boshlanishi shu tuproqda yashayotgan har qanday kishining eʼtiborini tortadi va oʻz-oʻzidan “Shoir davomidan qanday gap aytar ekan?” degan qiziqish paydo boʻladi. Bu ishtiyoqning qondirilishi birinchi gapda eʼlon qilingan xabardan oshib tushsa, sheʼrxonning tashnalligi yanada ortadi va davomini qoniqish(yutoqish) bilan qabul qiladi.

Birinchi satrdan keyin shoir davom etib deydi: “Qiyosingni topmadim aslo...”. Naqadar oʻylatadigan gap: qiyosni topmaslik nimadan, avvalo, shoir nazaridagi xilqat nedir, “sheʼr bitish (bagʻishlash)ga” kirishish – bu mamnuniyat, maqtanishmi yoki soʻzning zamirida biror dard yashiringanmi? Beixtiyor qiziqish gulxani lovullaydi, sheʼrxon tadrijii ravishda tuygʻularning yuksalib borishini istaydi. Shoir maydonida, bir-ikki satr yoki soʻz bilan kimligini koʻrsatishi talab etiladi. Shunda Abdulla Oripov taqimiga uloqni mahkam bosib,

otga qamchi uradi. Davomi koʻpchilikka yaxshi tanish... Bor-yoʻgʻi sakkiz qatorda buyuk bir isteʼdod namoyon boʻladi: odmi tuygʻuni fazoviy koʻlarga olib chiqadi. Ikki qatorli naqorat esa “yozilmagan dos-ton” qarshisida turgan shoirni ham, sheʼrxonni ham cheksiz samolarga olib ketadi. Nihoyat, “Oʻzbekiston – Vatanim manim” soʻzlari qoyaga oʻyilganek abadiy jaranglab(yaraqlab) turaveradi...

Abdulla Oripovning sehri shu tarzda namoyon boʻlardi va bu hol, menimcha, har bir nafasi ijtimoiylik bilan toʻyinganida edi: uning koʻz oldida vatani, millati, xalqi hayoti yoyilib yotar, uning manzaralari, kayfiyati, orzu-intilishlari va gʻam-tashvishlarini baravar inkishof etardi, taassurotlarni joʻshqin qalbi tebranishlaridan oʻtkazib, “oʻtlugʻ misra”larida quyuq boʻyoqlarda jonlantirardi. Abdulla Oripov buyukligining bosh mezoni shu oʻlchov boʻlsa kerak, haytovur. Va albatta, tabiiy iqtidor... Bu quvvat yerni osmonga payvandlay olardi, dengiz bagʻridan sugʻurib, togʻning choʻqqisiga chiqarib qoʻyardi. “...guldek vatanim...” deb yozadi shoir. “Gul” sharq sheʼriyatida eng koʻp ishlatilgan timsol, unga minglab qofiyalar payvand qilingan. Abdulla aka esa hali hech kim topa olmagan yoki ishlatmagan qofiyani topadi: “...tul”! Bunday ijodning har bir mahsuli nodir topilmadir...

Abdulla Oripovning adabiyotda paydo boʻlish davrini katta avlod yaxshi biladi. Oʻtgan asrning 70-yillari besoʻnaqay imperiya silkinishlardan charchab, biroz tin olayotgan, “Oʻzi, buncha ur-yiqitlardan maqsad nima?!” degan oddiy insoniy savol kun tartibiga qoʻyilgan yillar edi. Yurtimiz ham umumxalq avfidan bahramand boʻlib, hayot qadriini his etayotgan, yangi kayfiyatga yarasha yangiliklar shavqi bilan yashayotgandi. Adabiyotning baxtiga oʻsha payti respublikaning birinchi rahbari ayni shu sohaning odami ediki, bu omil “mitti yulduz”larning porlab, nur sochishida osmon boʻldi. Bilʼaks, qancha iqtidorlar “zer-u zabar” qilingan muhitda bilib-bilmay aytilgan bir ogʻiz soʻz bilan yoʻq boʻlib ketishi hech gap emas edi. Abdulla Oripov ana shu muz dengizida jimit boychechakdek boʻy koʻrsatib, ne baxtki, tolening inʼomi bilan muz qasirgʻalarini yorib bordi.

Ochigʻi, milliy adabiyotshunosligimizda “Abdulla Oripov” fenomenining paydo boʻlishi, boʻy koʻrsatishi, oyoqqa turishi, tan olinishi tadriji yaxlit tadqiq qilingani yoʻq. Albatta, u mavhum boʻshliqda paydo boʻlmadi. Milliy adabiyot oʻzligini izlayotgan, hatto zamonaviy lirikada ham yaxshi namunalar paydo boʻlgan, hech boʻlmaganda, yangilikni qoʻllab-quvvatlaydigan sharoit boʻy koʻrsatgan muhitda yuz ochishning sinoati toʻla inkishof etilgani yoʻq. Shoirning suhbatlaridan, zamonoshlarning esdaliklaridan bu jarayon oson kechmagani maʼlum boʻladi. Negaki, qaysidir maʼnoda u va qurdoshlarining

BOQIY

yoki “Kimsasiz

chiqishi yangilikning kushandasi boʻlgan jamiyat uchun isyon edi. U paytda isyon emas, oddiy norozilik ham qattiq jazolanardi. Yana buning ustiga oʻzbek xalqiga yoʻrgagidan ilashgan “hasad” degan balo tinch turmasdi. Unga choʻponlikni tavsiya qilgan zotlar ham boʻlgan. Keyinroq esa boshini tik tutib yozgan: “Suruvim ichida koʻraman goho, Meni choʻpon degan kimsalarni ham...”(muvaqqiyatli, mislsiz kinoya!). Xuddi shunga mos tarzda tizim chaqimchilik, igʻvo, fasod, gʻiybat ustiga qurilgandi. “Yuqori” esa shu taraf edi va shu “kasb egalari”ni qoʻllab-quvvatlab, ilhomlantirib turardi.

Ana shunday darajadagi yukni koʻtarish uchun filning kuchi asqatardi. Ne baxtki, Abdulla Oripov ushoqqina jussasi bilan shunday kuch va iroda topa olgan. Lekin bu “siylov”lar izsiz ketmagan: “temir oqim”dan chiqib ketib boʻlmaydi! Sheʼr sinchilari “Suv”, “Hangoma”(1971) sheʼrlaridan keyin shoir xomush boʻlib qolgani, uning oldingi avjiga zaxa yetganligi sezilishini taʼkidlashadi. Albatta, bu hol oʻsha yillardagi voqealar, tarjimayi hol bilan bogʻliq boʻlishi mumkin va izlanishlar bilan tasdiqlanishi lozim, lekin shoirning muntazam tazyiq, kuzatuvlar ostida yashagani rost gap. Qolaversa, uni bosh yoʻldan – hayotining mazmuni va yoʻl xaritasi – ilhom bilan ijod qilishdan chalgʻitish muddaosida turli ziyofatlarning uyushtirilishi, unda, albatta, ichimlikning serob boʻlishi, keyin esa mijgʻov odamlar davrasi... “Dasturxon odamni ezib tashlaydi”. Gʻarazli nigohlar, ilmoqli savollar, “doʻstman” deb dushmaning ishini qilish... Oʻsha yillari zaharxandalik bilan aytilgan “Sheʼriyat kuchaydi, kuchaydi talab, Hammasi oʻzgardi Abdullaga qarab” kabi “hazil”larda zamonaning haqiqati yashiringan.

Abdulla aka bu kunlarning achchiq nishtarlarini bir umr unutilmay yashadi. Har qadamda taʼqib, kamsitishga urinish, hasad... “Italiyadan mehmonlar keldi. Ularni uyushmada kutib olib, suhbatlashilayapti. Qoʻshni xonada men oʻtiribman, Dantening “Ilohiy komediya”sini tarjima qilganman. Meni davraga qoʻshishmaydi, chaqirishmaydi”, deb eslar edi aka chuqur iztirob bilan. Hatto gʻayirlar shunday maydakashliklarga borishganki, uning uyushmaga kirishi uchun Oybek va Abdulla Qahhor yozib bergan tavsiyanomalarni yoʻqotishgan. “Uyushmaga rais boʻlgach, tabarruk ustozlarning qoʻli tekkan qogʻozlarni olib qoʻyay deb, jildni olib keltirsam, oʻsha qogʻozlar yulib olingan”... Ana shu xildagi munosabatlar tufayli sheʼriy kayfiyat ham tundlashar, qalam beixtiyor hasrat ohanglarini qogʻozga muhrlardi. Abdulla Oripov ijodi bilan tanishgan baʼzi muxlislar “Buncha hasrat koʻp...” deyishadi. Axir dilda kadar, yurakda alam, qalbdan iztirob bilan jilmayib boʻladimi? Biroq shoir oʻzida kuch topa olardi, lirikasida bulutli manzaralar ham chaqinli lahzalarga doya boʻlardi, har bir satrda seyr, har bir sheʼrda kashfiyot... Abdulla Oripovning surati va siyrati ana shunday edi.

Adabiyot maydonidagi bu poʻrtana shu darajaga yetdiki, Abdulla Oripovning qismati millat taqdiriga aylandi. Bugun uning ijodini yaxlit tasavvur qilsak, oʻsha kunlarning issiq-sovugʻini, past-balandliklarini bir nazarda koʻrish mumkin

boʻladi. Unda toʻla namoyon boʻlmagan nafrat ham, zamonasozlik ham, shodlik, sevgi-muhabbatning orifona inʼikosi, hatto gʻayirlik va munofiqlik kasri ham mavjud. Bu sheʼriyat xuddi kamalakdek yurt va yurtdoshlar manzaralarini ifodalagan. Faqat oʻziga xos quyuq boʻyoqlarda, qayroqi misralarda, nodir tashbehtlarda... Hatto zamonacha qirigʻiga “labbay” deb bitgan sheʼrlarida ham soxtalik yoʻq, sodda, ishonuvchan oq koʻngli bilan javob beradi. Shu mezon bilan “Kim qolarkan sevgiday abadiy va suyuqlik?” degan savolga yoʻqsillar dohiysi, deb javob beradi, shu zamzamarlar taʼsiri ostida “...oqsoq jahongir”, “...tigʻi yetmagan joyni qalam bilan...” singari mujmal satrlarni qogʻozga tushiradi(Keyinchalik mohiyat toʻla yuzaga chiqqach, “Dastingiz shamshirga bormasin zinhor, Hazrat, barchamizga tilang omonlik!” tarzida oʻz istigʻforini ham izhor etadi).

Bunday ziddiyatli holatlarni toʻla tasavvur etish uchun davr manzaralarini bir qur koʻz oldiga keltirish lozim boʻladi. Qizil imperiya jami insoniyatni oʻzgacha, ilohiy-ruhiy tizimdan oʻzga, moddiy-ashyoviy tarzda yashashga majburlagan edi. Shundan kelib chiqib, uning talablari ham mavjud borliqqa teskari edi. Demak, mafkuradagi ana shunday ters tamoyillar adabiyotni ham boshqarardi. Tuzum oʻz qarashlaridan chekinmoqchi emas, balki mustahkam tizim yaratib, odamzodni shu qolipga majburlardi. Uning soʻzini aytgan, ashulasini kuylaganlar izzatda, tirnoqdek qarshi chiqqanlar – “boshi oʻlimga...”. Ana shunday muhitda iqtidorni toʻla maʼnoda yuzaga chiqarish imkonini boʻlarmidi? ...Oʻzlari chet elga safarga joʻnatib, aeroportda bir necha soat ushlab turish, “tushuntirish xat”lari, kutilmagan savollarga javob talab qilish, tazyiqlar, “siyosiy oʻgitlar”... Bular kutilmaganda va har kuni roʻy berishi mumkin edi. Sheʼrlarni tahrir qiluvchilar(ular “redaktor” deb yuritilgan) asarning badiiyligi, muallifning iqtidoriga emas, siyosiy talablarga qanchalik javob berishiga qaragan, shaxs yoki joy nomlari emas, hatto baʼzi soʻzlar ham taqiqlangan.

Ana shunday temir iskanjada “yozish” talab qilinardi. Ammo hammasi koʻngildagidek boʻlsa, siylovlar yomon boʻlmagan. “Agar respublikaning bosh nashri “Sovet Oʻzbekistoni”da sheʼrim chiqsa, uning qalam haqiga bir qoʻzichoq olib, 5-6 kishi ziyofat qilsa boʻlardi”, deb eslagandi Abdulla aka. Bir qarashda bunday muhitni iqtidorning qadri baland boʻlgan, inson ulugʻlangan kunlar deb tasavvur qilamiz, ammo hammasi kishanda ekani xayolga kelavermaydi. Qolaversa, odam zoti qisqa umri davomida nima uchun yashaydi? “Dunyoda odamzod yashamas, axir faqat irodasin sinamoq uchun...”. Bunday holatlarni qalbi rad etar, aqli qabul qilar(tasdiqlar), yuragi qiy-nalardi – ana shunday iztirob ichida oʻtardi u kunlar...

Albatta, nodir isteʼdodning kuchini imperiya ham tan olgan, shoirni faol ijtimoiy hayotga jalb qilish yoʻllarini izlagan, chunki bu holdan hukmron mafkura uchun katta naf yetardi. Abdulla Oripov xalqchil shoir edi, uni oddiy odamlar yurakka yaqin sheʼrlari uchun hurmat qilardi, sevardi. Partkonferensiyalarda, katta tadbirlarda uni minbarga chiqarib, sheʼr oʻqitish urf boʻlgan, hatto bu holni tashkillashtirish

BEDORLIK

shoirlar piri”

uslubu ham shakllangandi. Bir safar qishloqdoshlarim kechagi tadbirida rayonga Abdulla Oripov kelganini, uni yaqindan ko'rganlarini xuddi Xizrni uchratgandek hayajon bilan gapirib berganlari yodimda. “Jaranglatib she'r o'qidi, keyin unga sarpo kiygizdilar, – degandi ular. Keyin esa xomush bo'lib, – kostyum katta ekan, tizzasiga tushib turdi”, deyishgandi ham kulgi, ham afsus aralash. Bu kayfiyatdan tadbirning yo'lida uyushtirilgani, siylov ham joyiga tushmagani bililib turardi. Bunday munosabatdan shoirning o'zi ham xijolatda bo'lgani, muxlislari qarshisida yarashmagan libosda turganidan uyalgani, balki unga uzun kostyum kafandek sovuq tuyulganini odamlar bilmasdi. Ammo shoir shu hayotda yashashga majbur edi. Ha, turmush tarzi shoir suyangan haqiqatlarga mos edimi? Yoki u moslashdimi? Maslak!? Balki asosiy ziddiyat aynan shundadir...

Qizil imperiya parchalangan 1991-yillardan keyin ahvol ancha o'zgardi. Shafqatsiz markazning ta'siri sezilarli kamaydi. Milliy qadriyatlarga erk berildi. Shu bilan Abdulla Oripov hayotining, aytish mumkinki, gullagan davri boshlandi. Bu holning tasodifiy, ma'lum shaxsiyatga bog'liq, zamona zayli singari bir qancha sabablari borki, shu jihatdan bu nuqta alohida tadqiqotni talab qiladi. Ochig'i – muz ko'chgach, tole ham yarlaqagan, viloyat hokimi yurt rahbariga aylangan edi, u esa shoirni, har holda, yuzakiroq bo'lsa ham yaqindan bilardi. Bu “tanish-bilish”lik muhim omil edi. Gapning bo'lari esa shoir katta sahnaga chiqdi, parlament a'zoliciga saylandi, davlat arbobi sifatida faoliyatini davom ettirdi. Ayni paytda uzoq yillar ijodkorlar idorasini boshqardi. Muvofiq tarzda iste'dodi ham chinakamiga ochilish, gullash pallasiga kirdi. Allaqachon nomini adabiyot tarixiga bitib ulgurgan shoir endi yangi ohanglarda barakali ijod qildi – yozganlari ham eniga, ham bo'yiga chuqur ko'lam kasb etdi, ammo insoniy tamoyillaridan voz kechmadi. Bu kunlar tolening unga in'omi edi.

Shunday sharoitda ham u doim o'zini ojiz va imkoni cheklangan hisoblardi. Ehtimol, bu hol o'zi botinida his etgan ulkan boylik, quvvat – tabiiy iqtidorini to'la namoyon eta olmayotganidan qoniqmaslik yoki tevaragida kechayotgan ziddiyatli muhitni sharhlashdan ojizligidandir. Abdulla aka ko'p gapdan xabardor edi, ammo hamma gapni aytavermasdi yoki ayta olmasdi, siyosatning ichkarisida kechayotgan jarayonlardan umuman og'iz ochmasdi(hatto eng yaqin muhoblari ham bu borada jo'yaligap eshitmagandi)... Javohirdek ijod esa muxlislari sarafroz aylashda davom etardi. Shoirning iqtidori shunday teranlik kashf etdiki, uning iltifoti bilan hayotning shunday ingichka, nofarmon manzaralari qog'ozga tushdiki, u kashfiyotlarning sirini anglash hatto mumkin emasdi. Tasavvur qiling: voqelikni ko'pchilik yaxlitligicha hazm qilmoqchi, balki yutmoqchi bo'ladi, Abdulla Oripov esa katta bo'shliq(shar)ga olib kiradigan ignadek teshikni adashmay topib oladi, undan ichkariga bexavotir kiradi, botinni miriqib tomosha qiladi va taassurotlarini she'r qiladi. Shoir his etgan manzara – bir mo'jiza, uning she'rdafodalalanishi ikkinchi mo'jiza... Ko'plarga uning biri ham nasib etmasdi.

Xullas, ijodining mutolaasidan shunday taassurot paydo bo'ladiki, Abdulla Oripov muxlislari bir dunyoga, mam-

lakatga oshno etadi, mehmonga chorlaydi. O'z mamlakatiga. She'rlarida kuylangan borliq sizga begona emas, shu tanish manzillardan o'tgansiz. She'r mutolaasi bilan esa ...shunchaki o'tilmaydi, ko'zlar yirilib, yangi tafsilotlarni ko'rib o'tasiz. Shunda bir andisha ko'ngildan kechadi: “bu joylardan shuncha o'tdim, hamma vaqt ko'zim ochiq edi. Bu turfa go'zallikni nega ko'rmadim?”. Va muqobil tarzda(agar ijodkor, ijodga taalluqli zot bo'lsangiz), tabiiy, “Bu she'rni nega men yozmadim?”, degan yo havas, yo hasad ko'ngildan kechadi. Abdulla Oripovga chinakam muhib bo'lish, muxlis bo'lish, qolaversa, uni qabul qilish ham oson emasdi. Kamdan kam odam hasaddan yiroq bo'lardi.

Bu mulohazalarning davomidan bir “qitmir” mulohaza paydo bo'ladi: ana shunday iqtidor egasi dunyoni zabt eta oldimi, hechqursa uning tuynugidan mo'raladimi, degan tadrijiy savol oralab qoladi. Bu holning taqdiri, uning javobi – manzarasi bizning turmush tarzimiz bilan bog'liq. Abdulla Oripov hayotidagi ziddiyatlar keyinchalik ham izchil davom etdi. Imkoniyati(mansabi)dan foydalanib, atrofida ko'plab ijodkorlarni(saralab) to'pladi, ularga yetarlicha g'amxo'rlik qildi. Do'rmonda, Aqchako'lda, Qashqadaryoda... ko'plab tadbirlar o'tkazdi, alohida mehrini qozonganlarni yetarlicha siyladi. Ammo hayotining oxirgi yillari atrofida sanoqli odamlar qoldi. Shon-shuhratga chulg'angan paytlari uni boshqalardan qizg'anishardi(rashk qilishardi). Rosti, Abdullua Oripovning suhbatiga muyassar bo'lish ham oson emas edi. Uning uchun atrofidagi chig'iriqlardan o'tish talab qilinardi. Atrofida esa (butunlay qobiliyatsiz deb bo'lmaydi) o'rtamiyona, fe'li tor odamlar yig'ilib(o'rab) olgandi. Albat, ular o'zidan o'taman degan kishini bu davraga yaqinlashtirishmasdi, hatto urinishlar ham behuda edi, bitta salbiy ta'rif bilan hammasi teskari bo'lib ketardi. Shular tufaylimi, shoirning umr shomida atrofida fidoyi odamlar kam qoldi. Ana shunday muhit farzandi dunyo sahniga butun ufunotni yelkalab chiqi olarmidi? Millatning peshonasi, toleyi shu darajada...

Jahondagi ko'plab xalqlarning adabiyoti shaharlarga o'xshaydi. Ularning Firdavsiy, Sheroziy, Pushkin, Tolstoy... singari “bino”lari bor. Ularda yashash, hechqursa, soyasida panalash mumkin. O'zbek adabiyotida esa bir cho'qqi – Alisher Navoiy qad ko'tarib turibdi. Qolganlar turli darajadagi bino(“kulba”)lar (uzr!)... Abdulla Oripov shu xiyobonda o'z imoratini tiklay oldi. U davrining ulkan voqeligi edi... Taqqoslab ko'rilsa, o'zbek lisonida Alisher Navoiy she'r shaklida fikrini ravon ifodalashga muyassar bo'lgan, ustoz Erkin Vohidov juda yaqinlashib borgan, faqat falsafiy ko'lamdorlikda yo'l bo'shatadilar. Zamonaviy adabiyotda Abdulla Oripov o'sha baland maqomga chiqqan – fikrini she'riyatda xuddi nasrdagidek ravon ifodalay olgan. Qismatiga kelganda esa oddiy mantiq mos keladi: davr qanchalik buyuk bo'lsa, shoirlar ham shu darajada... Buyuklik haqida gap ketganda kechirgan umrining mohiyatidan tortib, odamning ko'z ochgan muhitidan so'nggi nafasigacha o'tgan hayot hikmatlari, sinoatlari taroziga qo'yiladi. Shuningdek, ijodining ne qadar abadiyligi...

Bu borada shoir o'z davrida bena-

zir edi. Ayniqsa, dil iztiroblarini ochiq izhor qilish mumkin bo'lmagan muhitda asosiy gap(moya)ni pardaga o'rab aytishning rosa hadisini olgandi. Ham shoirning shaxsiy intuitsiyasi kelajakdan bashorat berardi go'yo. Abdulla Oripovning “Uchinchi odam” sarlavhali she'ri bor. Shoirning talqinicha, uchinchi odam – banda va payg'ambar o'rtasida elchi, oshiq va ma'shuqa o'rtasida she'rni yod olgan – u, “uning bir unvoni hakamdir azal”... Xullas, bu zot hamma joyda hozir-u nozir. Shu jihatdan katta mavqe kasb etgan: u “do'stni g'anim-u g'animni do'st qilib qo'yguvchi odam”. Afsuski, “kufri dunyoda oz emas, axir O'shaning izmida yurgan siymolar”! Agar u “...beshafqat boshlasa g'ulu, Dunyoga g'avg'olar solgay chinakam”. Ko'zga ko'rinmas bu unsur asosiy ishni bajaradi: “ikkov o'lja keltirsa, o'choqqa olov yoqqan” – o'sha zot... Hamma richaglarni qo'lga olgan bu odam toki tirik ekan, “dunyoning chayqalib turmog'i ayon”. Shoirning andishasi shuki, hatto u “saltanat shaklida bo'lar namoyon”... Al-hazar! She'r 1980-yili yozilgan. Mo'tabar zotning nazari qaysi kunlarni ko'ra olgan ekan?! Bir savol: uch yarim-to'rt ming yillik davlatchilik tarixida keyingi o'ttiz besh yil qanday baholanadi? Ko'zga tashlanadigan bir jihat shu bo'layaptiki, necha yuz yillik istibdodning sharpasi hali ketadigan emas. Xalq va davlat o'rtasida “uchinchi odam” yashayotgandek. Uning ijtimoiy hayotdagi oqavasi esa ko'p hollarda chinakam mustaqillik va erkinlikning parda ortida qolayotganiga belgi bermoqda: qay bir masalalar xalqimiz irodasiga nomutanosib tarzda hal bo'layotgandek. Bir qolip bor, undan chiqish amrimahol... Mohiyat ham shu holni tasdiqlayotgandek: “olamda ...do'st va yov” bor ekan uchinchi odam imonni ham sotib yubora oladi. O'ziga esa balo ham urmaydi. Ana shunday qabohatli paytda kuchlar ojiz, faqat “qo'llarim ko'ksimda, ...ta'zimlar qilurman” va she'r shunday tugaydi: “Senga insof bersin, uchinchi odam!” (Insof bermasa-chi? Ko'ring tomoshani...).

Bu Abdulla Oripovning qalb bezovtaligi edi. “Yurtim, seni faqat boyliklaringchun sevgan farzand bo'lsa, kechirma aslo!” deb nido qilgan ham Abdulla Oripov edi. Bu satrlar 1964-yili yozilgan. Shoirlarni payg'ambarlarga mengzaydilar, bu qiyosiy mutanosiblikda ularning she'rlari bilan dunyoni hushyorlikka chorlab turishi nazarda tutilgan bo'lsa, ajab emas. “Har qanday sharoitda ham haqni gapiradigan toifa faqat shoirlar” deb e'tirof etiladi. Abdulla Oripov ijodining hali kashf etilmagan qirralari ko'p. O'ylaymizki, bunday kashfiyotlar(ular juda ko'p) shoir Abdulla Oripovning barhayotligiga kafil bo'ladi, bu nodir iste'dod chinakamiga manguilikka daxldor.

Abdulla Oripovning turli darajadagi muxlislari bisyor, ularning ko'plari shoir ijodini boshdan-oxir yoddan biladi. Ba'zilar uning nomiga o'ranib kun ko'radi. Kimlardir bu teran dengizdan javohir yig'ib, pullaydi. Maylida, buyuk Yaratuvchi sevimli bandalarini qolgan odamlarga rizq(ham ma'naviy, ham moddiy) bo'lish uchun dunyoga keltirar ekan. Bu ijod hayotning turfa ko'rinishlarida: shodlikda ham, g'amda ham xalqiga hamroh. Uncha-bunchada ko'zga tashlanavermaydigan chekka qishloqda yuz ochib, shunchalar dunyoviy shuhrat qozonishning o'zi mislsiz parvoz. Mazkur g'alaba qancha dillarga orzu-umid bag'ishlaydi, qancha ko'ngillarga yaqin kishisidek dalda beradi, yorug' kunlarga ilhomlantiradi uning in'ikosi – bu she'riyat. Uzoq yillari tog'lar orasidagi chekka qishloq do'koniga yuqa oq jildli kitobcha borib qoldi.

Ustiga “Onajon” deb yozilgandi. Choyquti ustidagi yozuvni ham yutoqib o'qiydigan bola uchun bu katta xazina edi. O'qidi. Qayta-qayta o'qidi. Qabul qila olmadi. Undagi she'rlar darsliklardagi shiddatli, hayqiriqqa to'la misralarga o'xshamasdi. Qandaydir ma'yuslik, sinchkovlik(norozilikka ham o'xshab ketadi) kayfiyati bor edi, lekin so'zlar boshqacha tovlanar, misralarda bir ohang yashiringandi, mavzular ham odamlarning gap-so'zlariga hamohang edi. Bir kuni yoldor ot minib yuradigan do'xtir qo'titqilab yurgan kitobini ko'rib, “Bu shoir Kosondan...”, dedi. Tom hayron qoldi, shu yaqin joydan ham shoir chiqar ekanmi? O'qigan edi shoirlarning tarjimai holini: Hirot, Qo'qon, Toshkent, Urganch... edi-da ular tug'ilgan makonlar!

Bu hayrat yillar qanotida ulg'ayib bordi va non-nasiba o'sha afsonaviy taqdir egasi bilan bir dasturxon atrofida o'tirishni ham nasib etdi. Qolaversa, poytaxtga kelib, birinchi jiddiy ishim ham Abdulla Oripovga tegishli bo'ldi: “...Bosh muharrir(“Saodat” jurnali, Halima Xudoyberdiyeva) bir telefon raqamini berib, qo'ng'iroq qilishimni, bundan shoirning xabari borligini aytdi. Shunda birinchi marta Abdulla akaning uyiga qadam qo'ygan, mehmoni bo'lgan, mezbobning tushligiga sherik chiqqandim. Keyin shoir maqola(Boborahim Mashrab haqida)ni aytib turgan, men yozib olganman, birgalikda sarlavha izlaganmiz, mening “Kimsasiz shoirlar piri” degan gapim juda yoqib tushgan va Mashrab haqidagi maqola shu sarlavha bilan nashr etiladigan bo'lgandi”(“...So'z xizmatidamen” essesidan).

Akamiz, chindan, tengsiz, faqat o'ziga o'xshagan odam edi. Suhbatlari, mushohadalari, o'zlariga yarashgan qiliqlari... Bir suhbat Cho'lpon va Pushkin ustida aylangan, keyin Abdulla aka Cho'lpon tarjima qilgan Pushkinning “Соловей и поза” she'rini eslab qolgandi. Tarjimaning sifati, Cho'lponning zakiyligi, umuman, adabiyot haqida gap qizib ketgan, Abdulla aka asosiy “ma'ruzachi”, 3-4 soatlik mubohasadan keyin hamma “Gul va bulbul” she'rining original va tarjima ko'rinishini yodlab olishga muyassar bo'lgandi. Ustoz bilan ro'y beradigan mu-loqotlar, uchrashuvlar abadiy tugamasligini istardik. Ammo ...biz ojiz bandalarmiz. Koinot mehvarida bir zarramiz. Ustozning oxiratlari obod bo'lsin.

...Abdulla aka suhbatlaridan birida ruhiy quvvat energiyasini moddiylashtirish ustida izlanishlar ketayotganini, agar bunga erishilsa, moddiy va ruhiy olam o'rtasidagi chegara olib tashlanishi va xayolni ham boshqarish imkoni tug'ilishini tilga olgan ekan. Ayni damda sun'iy intellekt haqida gap-so'z kuchaydi. Uning yordamida hatto daraxtning “ichki kechinmalari”ni o'qish imkoni paydo bo'lar ekan... Fan-texnikadagi bunday mislsiz inqilobiy ko'tarilish nimaga olib boradi? Mabodo, inson o'z tafakkurining qurboni bo'lmaydimi(axir Aflotunni katta kallasi bosib qolib, jon bergan ekan...), shunchaki robotga aylanib qolmaydimi? Odamzod taraqqiyotda oyoq-tizza-bel-qorin-yurak(qalb) amridan yuqoriga chiqib, miya boshqaruvchiligiga o'tgach, muammolarga duch kelayapti(biroq “Inson qalbi bilan hazil-lashmang siz...”). Ammo ilinj borki, borliqni hislar, tuyg'ular bilan idrok etish har qanday yovuzlikni jilovlaydi. Sovuq temir uskunalardan haroratli qalb ustun keladi. Demak, Adabiyot, She'riyat, jumladan, buyuk shoir Abdulla Oripov ham abadiy barhayot...

Talqin

Jahon va o'zbek adabiyotshunosligida asrlar davomida shakllanib, takomillashib kelayotgan poetik obrazlar va epizodlar mohiyatan o'zining haqqoniy va tarixiy ildizlariga ega. Dunyo yaralibdiki, olam va odam, zamon va makon, yer-u osmon aro cheksiz tasavvurlar va sodir bo'ladigan barcha hodisotlar, g'ayritabiiy karomatlar so'z san'atida ham aks etib keladi. Adabiy-tarixiy jarayonda an'anaviy obrazlar poetik takomilning asosini tashkil etsa, noodatiy obrazlar va sirli hodisotlarni aks ettirgan "paranormal epizodlar" o'z genezisiga ko'ra adabiy janrlar taraqqiyotini tashkil etuvchi muhim komponent sanaladi.

PARANORMAL EPIZOD NIMA?

Ma'lumki, o'zbek xalq og'zaki ijodi, mifologiya, maishiy turmush tarzida doimo duch kelinadigan g'ayritabiiy voqealar, g'ayrioddiy holatlar azal-azaldan badiiy adabiyotga ko'chgan, ammo umumiy ma'noda ilmiy atama bilan izohlanmagan. Shuningdek, *jin, ajina, iblis, shayton, oziqchi, alvasti, olabo'ji, arvoh, qoraxayol, yovuz ruhlar* kabi tashqi olam kuchlari folklorshunoslikda demonologik personajlar asosida talqin etilgan. Fikrimizcha, demonologik personaj atamasi tor ma'noda obraz(yovuz ruh)larni qamrab olgan va paranormal epizod tushunchasini to'laqonli ifodalay olmaydi. Holbuki, paranormal epizodlar tarixan real hayotda uchrab kelgan natija o'laroq, badiiy asarlarda g'ayritabiiy tarzda tasvirlangan voqelik, hodisotlarning badiiy qatlamga ko'chgan shaklidir.

"Paranormal epizod" – bu g'ayritabiiy, g'ayrioddiy va ratsional mantiq bilan tushuntirib bo'lmaydigan voqelik bo'lib, zamonning to'rtinchi, makonning yettinchi o'lchamiga oid, ekstremal holat-vaziyatlardagina real olam sarhadlarida kuzatilishi mumkin bo'lgan, uchinchi ko'z, oltinchi sezgi bilan ko'riladigan parapsixologik hodisaning badiiy asar sujeti ichidagi kichik bir epizod tarzida tasvirlanishidir. Zamonaviy o'zbek qissalari misolida o'rganilgan paranormallik hodisasi aynan poetik hodisa sifatida qaralar ekan, bu tushuncha o'z-o'zidan yo obraz, yo sujet, yo detal yoki biz tadqiq etayotgan "epizod" tushunchalari bilan birikkandagina muayyan badiiy-estetik mohiyat kasb eta oladi.

Zamonaviy o'zbek qissalarida, xususan, Shoyim Bo'tayevning "Shamol o'yini" asarida "paranormal epizodlar" qamg'oq ichidagi g'ayritabiiy hodisalar, quyun, yonar suv, jin-shaytonlar, ilon-qiz, it-odam ko'rinishida va jinlarning inson qiyofasidagi talqini – Berkinboy, Yoshi Uzoq, Baraka obrazlari hamda ularning razolatga to'la amallarida namoyon bo'ladi. Jumladan, qishloq kampirlari marosimi sanalgan "Momo uloq", "ko'chko'ch" amallari, kampirlarning fol ko'rish holatlari ham paranormallikka yaqqol misol bo'ladi. Xususan, "Qamg'oqdan bir qarichcha yuqoridan quyun naq shiftga tegib charx urardi. Uning ostki qismida odam bo'lib odamga, it bo'lib itga o'xshamagan allaqanday jonivorlar muallaq holatda bir-birlarini ezig'ilib yanchib yotishardi. Bu maxluqlar quyun yer sahnidan supurilib kelgan suprindilar, burdi-balolar orasidan bitday bijg'ib chiqishar, bir-birlarini chavaqlashar, o'zlarining uyat ishlariga shu qadar mashg'ul edilarki, aqalli sal boshini ko'tarib atrofi javonibga qarab qo'yishni xayollariga keltirishmasdi(Bo'tayev, 1995, 12).

Yozuvchi "paranormal epizodlar" orqali badiiy

adabiyotda azaliy mavzu bo'lgan ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi kurashni g'ayritabiiy hodisalar fonida tasvirlaydi. Bu epizodlar xalq inonchlari bilan bog'liq bo'lib, inson va jamiyat tanazzulining o'ziga xos ramziy ifodasini aks ettiradi.

Isajon Sultonning "Onayizorim" va "Munojot" qissalarida esa "paranormal epizodlar" bola obrazining chuqur xayolot va tush mahsuli, ong osti bolalik qo'rquvlarining samarasi, ruhiy-psixologik xavotirning mahsuli sifatida tajassum topadi. Ra'no va G'arib obrazida bolalarcha beg'ubor va sof xayollar ta'sirida paydo bo'lgan xavfsiz va ziyor yetkazmaydigan yaratilqlar va sirli hodisotlarning yangicha talqini aks etadi.

Paranormal holatlar G'arib tabiatidagi g'ayrioddiylik bilan uyg'un va bir-biriga chambarchas holatda tasvirlanadi. U "...ko'zim uyquga ketay-ketay deganda ko'rina boshlaydi shunaqa sharpalar: Tush bilan hushning orasidan qalqib chiqishadi... O'sha odam tepamda uzoq o'tiradi(I.Sulton, 2011, 95)", deydi. Bu tasvirlar G'arib obrazidagi illyuzion va gallyutsinatsion holatlar bilan bog'liq. U o'zining botiniy olamida yolg'iz, ruhan o'zga olamda sayr etadi; G'arib oddiy insonlar ilg'amaydigan narsalarni, hodisotlarni angalay oladi, tafakkur dunyosi keng, qalbi she'riyatga va san'atga oshufta. Shoir Boborahim Mashrab g'azaliyoti va hayot yo'li unga juda yaqin. Zero, G'arib ham onasining qornida paytidayoq yig'lagan, tug'ilganida ham ko'zlarida nurli ifoda aks etib turardi. G'arib obrazi muallif tomonidan ilohiy va ruhoni quvvatga ega bo'lgan, ichki intuitiv bilim bilan his etish qobiliyati borligini, "tush va hush" orasidagi olamda ekanligiga asarning ko'p o'rinlarida ishora qiladi.

Xususan, "Tush va o'ng oralig'ida qandaydir op-poq kiyingan kimsalarning kelishi va ularning insonga o'xshamasligi, tasavvurida maysalarning gapirishi hamda go'yo jonsizday tuyulgan narsalarning ham aslida jonli ekanligi kabi voqealarning bejiz emasligini u aniq-tiniq bilib turardi(I.Sulton, 2011, 102)" kabi tasvirlar yuqoridagi fikrimizni dalillaydi.

O'zbek adabiyoti namunalarini kuzatish natijalaridan ma'lum bo'ldiki, paranormal epizodlar badiiy asar tarkibiga tasodifan kirib qolmagan. Uning uchta asosi bor:

- diniy, mifologik, folklor manbalari asosida;
- ijtimoiy-psixologik holat, hodisa va vaziyatlar ta'sirida;
- botiniy, individual holatlar natijasida.

"Paranormal epizodlar"ni badiiy aks ettirish an'anasi o'zbek qissachiligiga miflar, folklor, klassik adabiyot namunalari orqali va hayotiy tajribalar vositasida kirib kelgan. Sovet davri qissachiligida ayni hodisaga tanqidiy-nigilistik munosabat bo'lgani bois paranormal epizodning yaqqol namunalari uchramaydi. Jadidlar davrida "paranormal epizodlar" badiiy adabiyotda nisbatan kamroq aks etgan. Bu o'sha davr ijtimoiy-siyosiy muhiti bilan bog'liq jarayon. Mustaqillik davriga kelib qissachilik o'zining asl o'zanlariga qaytdi, barcha taqiqlangan sujet, motiv va epizodlar qatorida "paranormal epizodlar"ning ham xilma-xil badiiy talqinlari maydonga keldi.

Sanobar SAYDAZIMOVA,
ToshDO'TAU
tayanch doktoranti

Teran tomirlar

"MUBAYYIN"

Boburdan bizga adabiy, ilmiy, diniy, tasavvufiy sohalarida boy meros yetib kelgan. Uning buyuk shaxsi, ijodiy faoliyatida yana bir olmos qirrasini shundaki, u ham faqih, ham tarjimon sifatida namoyon bo'ladi. Bobur islom qonunchiligini yaxshi bilgan. U fiqhga doir "Mubayyin"(arabcha so'z, bayon qiluvchi) asarini o'zbek tilida sodda va tushunarli tarzda hamda aruz vaznining hafif bahrida, masnaviy janrida 1522-yili yaratgan. Turk olimasi Tanju Oral Seyhanning so'zlari bilan aytgach, "Mubeyyen der Fiqh"dir(Zahiruddin Muhammed Babur mirza. Mubeyyen der fiqh. Baski: Enes ofset 2004. Istanbul. 351 s). Bobur din asoslarini bayon qilishni maqsad qilib qo'ygani uchun asarni shunday nomlagan. Muallifning o'zi shariatni bayon etdim va "Ne ajab, gar dedim "Mubayyin" ot" deb yozgan. U o'g'illari Humoyun va Kamron mirzo islom dini asoslarini chuqur va oson o'zlashtirishlari uchun kitobni ularga atab yozgan. Bobur yigirma baytdan iborat "Kitob nazmining sababi"da farzandlari nomini tilga olgan va ezgu niyatlarini bayon etgan:

Din-u donishda har kun afzun bo'l,

Davlat-u baxt ila Humoyun bo'!

Komron bo'l jahonda, davlat ko'r;

Yuz tuman obro'-yu izzat ko'r! (Bobur. Mubayyin. Toshkent. Movarounnahr, 2014. 37-bet)

Asarda islom dinining besh asosiy rukni sharhlangan va u shu sababdan besh kitobdan iborat, jami 2254 bayt. Kitob ma'lum ma'noda XVI asr o'zbek adabiyotining nodir namunasi sanaladi hamda Bobur bu asari bilan o'z farzandlariga bag'ishlab asar yozgan otalar qatoridan joy olgan.

"Mubayyin" haqidagi dastlabki ma'lumot Bobur asarlarida yozilgan. Yetmish uch nafar shoir, adib haqida ma'lumot beruvchi "Aruz" risolasida quyidagilarni o'qiymiz: "Tarix to'qquz yuz yigirma sekkizda men dag'i imom Abu Hanifa mazhabida Tengri tavfiqi bila bir fiqhe nazm qildim, "Mubayyin" g'a mavsum"(Bobur. Muxtasar. Toshkent: Fan. 1971. 200-bet). Yana "Boburnoma"-da ham bu asar tilga olingan va undan uch bayt misol tariqasida keltirilgan: "Ushbu kun Chaqmoq bila Shohiy Agradin chiqtilar. Bu ko'ruhlarni mil bila muvofiq ta'yin qilildi. Nechukkim, "Mubayyin" da mazkurdur"(Bobur. Boburnoma. Toshkent: Sharq. 2002. 245-bet).

"Mubayyin"ning har bir kitobi vojib ul-tasnifga ko'ra, alohida basmala(Bismillahir rohmahir rohim) bilan boshlangan. Kitob ikki qismdan iborat. Birinchi qism "E'tiqodiya" deb nomlangan, 296 bayt. U Haqqa hamd, Muhammad(s.a.v.)ga na't, "Kitob nazmining sababi", "Besh farzning te'dodi", Birinchi farzning bayoni, Iymon keltirish shart bo'lgan olti narsaning bayoni, Iymonning birinchi sharti kabi qismlardan tashkil topgan.

Ikkinchi qismda shariat farzlari bayon qilingan. Birinchi kitob "Kitob ul-ymon" bo'lib, unda iymonning beshta sharti to'liq bayon qilinadi. Ularning sharhi, Olloh sifatlarining tafsili hamda kalom va aqida ilmiga oid tushunchalar yoritilgan. Kalom ilmiga oid mulohazalari ham o'z ifodasini topgan. Ollohning yaratuvchilik sifat-lari bayoniga bag'ishlangan.

Ikkinchi kitob "Kitob us-salat", 980 bayt. U namoz haqidagi shar'iy bilimlarni o'zida jam qilgan. Namoz farzining "bandadin Tengrig'a niyoz" ekani aytilgan. Tahorat masalasi atroflicha yoritib berilgan. Namoz vaqtlari, qibla, namozning niyati, farzi, sunnat, vojib, mustahab, adab, makruh, fosid, qiyom, qiroat, ruku', sajda va qa'da singari masalalar bayon etilgan. Besh vaqt namoz, sa-farda namoz, jamoat, juma, iyd, janoza, tarovih va nafl namozlarining o'qilish tartibi borasida ham ma'lumotlar berilgan. "Iyd namozi bayoni" qismida esa fitr sadaqasi, qurbonlik qilish haqida batafsil izoh yozgan.

Uchinchi kitob – "Kitob uz-zakot". U 190 bayt bo'lib, asosan, zakot masalasiga bag'ishlangan. Unda moliyaviy ibodat, zakot sharti, farzlari, sarflari, ushr va xiroj masalalariga oid tushunchalar berilgan.

To'rtinchi kitob – "Kitob us-savm", 165 bayt. Kitobda ro'za tutish niyati, ro'zani buzuvchilar, qazo va

BOBUR HAM FAQIH, HAM TARJIMON

kaforat, roʻza tutishdagi shubhali amallar, roʻzani buzmaydigan holatlar, man qilingan va qilinmagan amallar, eʼtikof haqida gapirgan.

“Kitob ul-haj” deb nomlangan beshinchi kitob soʻngi farz – haj ibodatining tafsilotiga bagʻishlangan, 622 bayt. Bunda haj va umra marosimlari xususida atroflicha maʼlumot berilgan. Asar oʻn toʻrt baytdan iborat “Kitob xotimasi” bilan yakunlangan:

*Bobur emdi agarchi chektim ranj,
Keldi ilgimga ushbu yangligʻ ganj...*

*Bu demaktin gʻaraz Haq erdi-yu bas,
Sheʼr-u shoirligʻ ermas edi havas.*

*Chunki ilmiysin ayladim tahqiq,
Amaliysigʻa bergaysen tavfiq.*

*Bu kitobimkim ehtimom etdim,
Jidd-u jahd aylabon tamom etdim.*

*Chun bayon etdim anda sharʼiyot,
Ne ajab, gar dedim “Mubayyin” ot”*(Bobur. Mubayyin. Toshkent. Movarounnahr, 2014. 117-bet).

Bobur “Mubayyin”ni oʻgʻillariga diniy ilmdan maʼlumot berish maqsadida yozar ekan, maʼlum maʼnoda ularga oid oʻzining qarashi, munosabati, bilimini ham bayon qilgan. Juda koʻp manbalarni oʻqib-oʻrgangan. Bu haqda akademik A.Saidov “Bobur mirzoning bebaho fiqhiy asari”(Bobur. Mubayyin (Nasriy bayon va sharhlar muallifi M.Kenjabe). Toshkent. Zilolbuloq nashriyoti, 2021. 436–439-betlar)da va M.Kenjabe “Mubayyin”ning tayangan manbalari”(Bobur. Mubayyin (Nasriy bayon va sharhlar muallifi M.Kenjabe). Toshkent. Zilolbuloq nashriyoti, 2021. 432-bet)da qisqa toʻxtalgan. Bobur fiqh masalalariga oid barcha nazariy mulohazalarini bayon etishda birinchi navbatda Imomi Aʼzamning “Al-fiqh ul-akbar”, Imom Buxoriyning “Sahihi Buxoriy”, Burhoniddin Margʻinoniyning “Hidoya”, Imom Moturidiyning “Tavhid” va hanafiy mazhabining boshqa kitoblaridan unumli foydalangan kuzatiladi. Bu asarlar va ularning mualliflari nomi “Boburnoma”ning Fargʻona va Samarqand voqealari bayonida tilga olingan. Hatto, Bobur oʻziga zamondosh boʻlgan ulamolarning fiqhga doir asarlariga ham tanqidiy munosabat bildirgan. Jumladan, Sulton Husayn Boyqaro qozilaridan biri Qozi Ixtiyorning risolasi xususida quyidagilarni oʻqiymiz: “Fiqhda bir forsiy risola bitibtur, tavr risoladur” (Boburnoma. 2002. 137-bet). Y.Isʼhoqov “Naqshbandiya taʼlimoti va oʻzbek adabiyoti” nomli kitobining maxsus bobini XVI–XIX asr oʻzbek adabiyoti va naqshbandiya taʼlimotiga bagʻishlagan. Mazkur bobda uning “Mubayyin”, “Volidiya” asarlari haqida fikr bildirgan va Boburning diniy eʼtiqodi, mazhabi, shariat talablari va sunnatga munosabati toʻgʻrisida oʻzining ilmiy xulosasini bayon qilgan. Ustoz shunday yozgan: “Hanafiy mazhabliq, pokiza eʼtiqodliq” otaning farzandi boʻlmish Boburning oʻzi ham ana shunday eʼtiqod ruhida tarbiya topgan... Mazkur dalillar, shuningdek, boshqa bir qator maʼlumotlar asosida uning mazhabi haqida qatʼiy xulosa chiqarish mumkin. Bu oʻrinda Boburning otasi haqidagi taʼrifini uning oʻziga nisbatan aynan keltirish oʻrinli boʻladi. U “hanafiy mazhablik, pokiza eʼtiqodlik kishi edi” va bu eʼtiqodni avlodlari qalbiga ham jo qilishga intildi”(Isʼhoqov Y. Naqshbandiya taʼlimoti va oʻzbek adabiyoti. Toshkent. Oʻzbekiston, 2017. 185–234-betlar).

Asarda islom dini ruknlarning mohiyati va amaliyotdagi tatbiqi masalasi Qurʼon oyatlari va hadislarini tamsil qilish orqali asoslab berilgan. “Mubayyin” matnida 24 ta duo bilan tanishish mumkin.

Maʼlumki, Sharqda islom dini asoslariga bagʻishlangan asarlar koʻproq arab va fors-tojik tillarida yozilgan, ammo Alisher Navoiy “Siroj ul-muslimin” asarini oʻzbek tilida bitgan. Bobur Navoiy anʼanasini davom ettirib “Mubayyin”ni oʻzbek tilida sheʼriy usulda, yaʼni

masnaviy janrida yozgan. “Mubayyin”da vazn va qofiya bosh maqsadni yoritishga xizmat qilgan, *ranj-ganj, bas-havas* qofiyalari yoki *etdim-etdim* radiflarini eslash kifoya. Asarda Bobur poetik vositalardan mohirona foydalangan. Bu xususida H.Hasanov “Badiiy soʻz sanʼati turlarining qoʻllanilishi”(Bobur. Mubayyin. Toshkent. Movarounnahr, 2014. 31–34-betlar)da Bobur mahorat bilan qoʻllagan oʻndan ortiq sheʼriy sanʼat turlariga misollar bilan tahlil qilgan. “Mubayyin”da vazn, qofiya, radif va boshqa poetik vositalar asar mazmuni bilan chambarchas bogʻlangan va fikrni taʼsirli yetkazishga xizmat qilgan. U oʻzbek tili tarixi uchun ham boy manba hisoblanadi.

Faxriy Hiraviy “Ravzat us-salotin” tazkirasida asarga yuksak baho bergan: “Va “Mubayyin” degan fiqhga oid nazm qilgan kitobi nihoyatda yaxshi bitilgan”(Faxriy Hiraviy. Ravzat us-salotin (Fors tilidan f.f.d. J.Joʻrayev tarjimasi). – Toshkent: Mumtoz soʻz, 2014. 68-bet). Faxriy Hiraviy yana Bobur podshohning farzandlari tarbiyasidagi oʻziga xos fidoyiligini namuna qilib koʻrsatar ekan, xususan, farzandlarining islom huquqi asoslari, ruknlari, shariat, tariqat, maʼrifatini yaxshi oʻqib-oʻrganishlarini juda istab, ular uchun oʻzi ustozlari Xoja Mavlono Qozidan olgan darslar uslubida “otalarcha shafqat, shohona iltifot” va yetuk bir faqih olim sifatida alohida ishtiyoq, mahorat bilan “fan ash-sheʼr”dek murakkab uslubda bitgan fiqh faniga doir “Mubayyin” asari haqida toʻxtalgan. Va uning oʻzi ham ushbu asarni oʻqib-oʻrganganiga hamda asar unga maʼqul boʻlganiga ishora qilgan. Chunki Faxriy Hiraviy yozgan eʼtirofi bilan maʼlum maʼnoda davlat rahbarlari, arboblari va bir soʻz bilan aytganda esa kelajak avlodni “Mubayyin”ni oʻqib-oʻrganishga ham daʼvat qilgan.

Asarda tarixiy shaxslar ham tilga olingan. Kitobning “Meʼroj sifatiga ishorat”ida talmeh sanʼati vositasida islom olamida mashhur sahoba ayol Muhammad(s.a.v.)ning ammalari Ummi Honiy obrazi uchraydi, uni B.Rajabova tadqiq qilgan(Rajabova B. Ummi Honiy siymosining badiiy talqinlari va tarixiy tavsiflaridagi mushtaraklik // Soʻzlar bilan soʻzlashuv. Toshkent: Fan, 2023. 30–49-betlar).

Oʻzbekistonda “Mubayyin” haqida dastlabki tadqiqotni S.Azimjonova yozgan va asarning zakot qismiga shoʻro mafkurasi doirasida diqqat qaratgan. Toʻliq matni nashrini kirill yozuvida S.Hasanov amalga oshirgan(1992, 2000). Turk olimasi Tanju Oral Seyhan “Mubeyyen der Fiqh” nomli ilmiy ishida qiyosiy tahlil qilgan va tilshunoslik nuqtayi nazaridan oʻrganib, kitobni lugʻat va izohlar bilan taʼminlagan (Istanbul, 2004). M.Kenjabe asar tabdilini izohlar bilan nashrga tayyorlagan(2014). “Mubayyin” H.Hasanov tomonidan ham lugʻat-izohlar bilan nashr qilingan va unga batafsil soʻzboshi yozgan(2014).

Xulosa shuki, islom dini asoslarini puxta oʻrganishda Boburning “Mubayyin” asari, birinchidan, muhim qoʻllanma sifatida xizmat qiladi. Ikkinchidan, uning Qurʼon, hadis, ijmo, qiyos, roy kabi musulmon huquqi manbalarini yaxshi bilgan faqih olim ekanidan darak beradi. Uchinchidan esa Boburning badiiy mahorati, shoirlilik isteʼdodini koʻrsatuvchi adabiy manba deb baholash mumkin.

“VOLIDIYA”

Bobur tarjimon sifatida ham badiiy soʻz tarixida iz qoldirgan. U 1528-yili Xoja Ubaydulloh Ahrorning “Volidiya” risolasini fors tilidan oʻzbek tiliga sheʼriy usulda tarjima qilgan, muallif risolada oʻzini mutarjim deb tanishtirgan. Mazkur risola Xoja Ubaydulloh Ahror qalamiga mansub boʻlib, asar fors tilida nasriy usulda yozilgan. Otasi Xoja Mahmudning taklifiga binoan bitilgan, shuning uchun “Volidiya” deb nomlangan, Bobur risolada yozadi:

Otasi qilgʻon uchun taklife,

Qildi oning otigʻa taʼlife(Risolai volidiya. Bobur tarjimasi(Nasriy bayon va sharhlar muallifi M.Kenjabe). Toshkent: Zilolbuloq nashriyoti, 2021. 378-bet).

U xojagon-naqshbandiya tariqati, taʼlimoti va boshqa tariqatlardan oʻziga xos usuli, farqli jihatlarini izohlagan. “Volidiya” risolasining fanga 15 ta qoʻlyozma nusxasi maʼlum. “Volidiya” tarjimasi xususida Bobur “Boburnoma”da muhim xabar yozgan. U 1528-yilning kuzida betob boʻladi, harorati tushmaydi, isitmadan qiynaladi. Bobur kasallikdan tuzalish umidida Xoja Ahrorning “Volidiya” risolasini tarjima qilishni niyat qiladi va unga kirishadi. Goʻyo u odamlar “Qasidayi Burda”dan topgan shifoni shu asar mutolaasi, tarjimasida topgandek boʻladi. Kutilganidek, Xojaning ruhidan madad, fayz yetib u kasallikdan butunlay forigʻ boʻladi. Chunonchi: “*Seshanba kechasi, safar oyining yigirma yettisida hazrat Xoja Ubaydulloning “Volidiya” risolasini nazm qilmoq xotiringʻa kechti. Hazratning ruhigʻa iltijo qilib, koʻnglumga kechurdumkim, agar bu manzum ul hazratning maqbuli boʻlur, xud nechukkim, sohibi “Qasidayi Burda”ning qasidasi maqbul tushub, oʻzi af-laj marazidin xalos boʻldi, men dogʻi bu orizadin qutulub, nazmimning qabuligʻa dalile boʻlgʻusidur...*”(Bobur. Boburnoma. Toshkent. Sharq. 2002. 242-bet).

Bobur oʻn kun muddatda ushbu tarjimani muvaffaqiyatli yakunlaydi va tez orada shifo topadi va shukrona bilan quyidagilarni yozadi: Oʻqiymiz: “*Tengri inoyati bila, hazratning himmatidin, panjshanba kuni, oyning yigirma toʻqquzida andake afsurda boʻldi, oʻzga bu orizadin xalos boʻldum...*”(Bobur. Boburnoma. Toshkent. Sharq. 2002. 242-bet). Bobur har doimgidek ijod mahsulini farzandlari bilan oʻrtoqlashgisi kelgan va risola tarjimasini Humoyun mirzo va Kamron mirzoga yuborgan. Bu haqda memuarda qimmatli maʼlumot yozgan(Boburnoma. 248-bet).

“Volidiya” Xoja Ahror risolasining aynan tarjima-si emas, balki fors tilidagi nasriy asarni oʻzbek tilida sheʼriy asarga aylantirgan variantidir. Bobur uni “nazm qilmoq” niyatida boʻlgani va “ramali musaddasi maxbun, arzu va zarbgohi maxbuni mahzuf” vaznida yozmoqchi boʻlganini alohida taʼkidlagan va Jomiyning “Subha”-si bu vaznda yozilganini ham eʼtirof bilan eslab oʻtgan (Bobur. Boburnoma. Toshkent. Sharq. 2002. 242-bet). Asarning “Risola nazmining sababi” bobida muallif soʻz muddaosini shunday bayon qilgan:

*Tolib el tiliga mazkurdurur,
“Volidiya” bila mashhurdurur.*

*Har soʻz andaki men anga yetsam,
Yetti koʻnglumga ani nazm etsam.*

*Toki boʻlgʻay menga hushyorligʻi,
Uyqulugʻ koʻngluma bedorligʻi.*

Yana bu nazm oʻqusa har tolib,

Koʻngulning ragʻbati boʻlsa gʻolib...(Risolai volidiya. Bobur tarjimasi(Nasriy bayon va sharhlar muallifi M.Kenjabe). Toshkent. Zilolbuloq nashriyoti, 2021. 378-bet). “Volidiya”ning forsha matnida muqaddima va xulosa qismi mavjud emas. Bobur tarjimasining undan farqli jihati shundaki, risola muqaddima, asosiy matn va uch baytdan iborat xotima kabi uch qismdan tashkil topgan. Asarda maʼrifat, tabaiyat, nafs, mayl, kavniyat va Ollohn tanish kabi masalalar tasavvuf, islom falsafasi nuqtayi nazaridan atroflicha izohlangan.

Boburning “Volidiya” tarjimasi ingliz, turk, urdu tillariga tarjima qilingan. Mamlakatimizda S.Azimjonova (1966), S.Hasanov(1991) va H.Hasan(2004), M.Kenjabe tomonidan davriy nashrlari amalga oshirilgan (2021).

“Volidiya” asari bilan bogʻliq xulosamiz shuki, bu risola sabab Bobur ruhiyati, saboti, eʼtiqodidan maʼlum maʼnoda voqif boʻlamiz. Muallif bizni Xoja Ahror va oʻzining soʻzlari bilan tanishtiradi. Risolaning tarjima tarixida tutgan yuksak oʻrnidan xabardor ham boʻlamiz.

Burobiya RAJABOVA,
OʻZR FA Oʻzbek tili, adabiyoti va
folklori instituti yetakchi ilmiy xodimi

O'qituvchiga yordam

ADIBNING QISQACHA
TARJIMAYI HOLI

Xurshid Do'stmuhammad 1951-yilning 8-yanvarida Toshkent shahrida hunarmand oilasida tug'ilgan. 1976-yili Toshkent davlat universiteti jurnalistika fakultetini tugatgan. O'zbekiston Yozuvchilar va Jurnalistlar uyushmalari a'zosi.

Ijodiy faoliyatini 1973-yili O'zbekiston Fanlar akademiyasining "Fan" nashriyotida boshlagan. 1978-yildan o'z davrining mashhur nashri hisoblangan "Fan va turmush" jurnalida muharrir, bo'lim muharriri lavozimlarida davom ettirgan. 1984-yildan "Сельская правда" – "Qishloq haqiqati" gazetasida muxbir bo'lgan, 1986-yildan esa adadi bir millionga yaqin bo'lgan "Yosh kuch" jurnaliga ishg'a o'tadi. Unda dastlab bo'lim muharriri, bosh muharrir o'rinbosari, va nihoyat bosh muharrir lavozimlarida ishlab katta tajriba to'playdi, sohaning yetuk mutaxassisi darajasiga yetadi. 1995-yildan O'zbekiston Ommaviy axborot vositalarini demokratlashtirish va qo'llab-quvvatlash ijtimoiy-siyosiy fondining hamraisi, O'zbekiston jurnalistlari ijodiy uyushmasi raisi o'rinbosari, 1997-yildan birinchi mustaqil gazeta hisoblangan "Hurriyat" gazetasida bosh muharrir, 2005–2007-yillarda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi spikerining o'rinbosari – qo'mita raisi, 2008–2010-yillari Oliy Majlis Qonunchilik palatasi spikerining o'rinbosari, 2010–2015-yillarda O'zbekiston davlat jahon tillari universitetining Xalqaro jurnalistika fakulteti kafedra mudiri lavozimlarida faoliyat yuritgan. 2020–2024-yillar Oliy Majlis Qonunchilik palatasi deputati bo'ldi. Ayni paytda nafaqada bo'lsa-da, O'zbekiston davlat jahon tillari universitetining Xalqaro jurnalistika fakulteti professori lavozimida tadqiqotchilarga ustozlik qilish bilan birga talabalarga ham saboq bermoqda.

PUBLITSISTIK FAOLIYATI

Xurshid Do'stmuhammad publistsistikasini ma'rifiy desak, bu ta'rifga yana nimadir yetishmagandek bo'laveradi. Shu bois ma'rifiy so'zini bugungi avlod tili bilan fikr publistsitikasi deb o'zgartirsak to'g'ri bo'ladi. "Fikrlash erkinligidan ko'ra buyukroq ne'mat yo'q. Fikri ozod bo'lmagan odamning o'zi ozod hisoblanmaydi. Turli zaminiiy kuchlar odamni istagan ko'yiga solishi mumkin, hatto uning tafakkuriga zulm o'tkazishdan toymasligi mumkin, lekin eng qattol sharoitda ham fikr – ozoddir!.. Har qanday zaminiiy yovuz kuch ham fikrni o'ldirishga ojizlik qiladi. Chunki fikr – ilohiy, samoviy hodisadir!..", degan xitob ham aslida Xurshid Do'stmuhammadga tegishli. U ocherk, esse, maktab janrlarida juda ta'sirli publistsistik asarlar yaratgan. "Jurna-

listning sha'ni ta'madan ustun" kabi maktablari fikrimizga dalildir. Uning "Jurnalist bo'lmoqchimisiz?" (2001, 2020), "Izhor" (2021) deb nomlangan kitoblarida publistsistik asarlari berilgan.

ILMIY FAOLIYATI

Xurshid Do'stmuhammadning nomzodlik tadqiqoti sof adabiyot mavzusida bo'lsa, doktorlik dissertatsiyasi bevosita jurnalistika, axborot dunyosi muammolariga bag'ishlangan.

U nafaqat milliy, balki dunyo hikoyanavisligi bo'yicha tadqiqot olib borgan olim ham hisoblanadi. 1995-yili "Hozirgi o'zbek hikoyachiligida badiiy tafakkurning yangilanishi" mavzuyida nomzodlik ishini yoqlagan.

2007-yilda esa jurnalistning kasb odobi muammolari mavzusida fan doktori ilmiy darajasini olish uchun yozgan dissertatsiyasini muvaffaqiyatli yoqlagan. Filologiya fanlari doktori ilmiy darajasi va professor ilmiy unvoniga ega.

kitoblari 2000-yili "Ofarin", 2020-yili O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligining "Ehtirom" mukofotlariga sazovor bo'lgan. Adib 1997-yili "Shuhrat" medali, 2006-yilda "Do'stlik" ordeni bilan taqdirlangan. 2020-yilda yozuvchiga "O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi" faxriy unvoni berilgan.

IKKI QISSA IZTIROBLARI

Ustoz Xurshid Do'stmuhammad so'nggi yillarda kami-na xush ko'radigan jadidlar mavzusida badiiy asarlar yoza boshladi.

"Yolg'iz" (Mashhur-press, 2019) qissasi Abdulla Qodiriy hayotining tahlilali kunlari haqida. Qissa buyuk adibning 125 yilligi arafasida avval "Sharq yulduzi" jurnalida, keyin alohida kitob holida chop etilib, muallif 2020-yili "Ehtirom" mukofotining "Yil adibi" nominatsiyasida g'oliblikni qo'lga kiritdi, u asosida sahna asari ham yaratildi.

Qur'ondagi oyatlardan boxabar musulmon bandaning qar-g'ishi ("Lutdan battar qirilsin")...

Afsuski, ezilgan xalqning duoyibadi yozuvchi tasviridagi barcha qatlamni, hatto qar-g'ish sohiblarining o'zini ham navbatma-navbat qitg'in qildi!.. Qissaning badiiy bo'yoqlarda, ta'bir joiz bo'lsa, kulgu vositasida aks etgan dahshatli kirishidan olingan taassurotlar edi bu!

Ammo millatning poymol bo'lishini istamagan, kurashgan, buning uchun boshini mustamlakachilar kundasi-ga qo'ya olgan ma'rifatparvarlar oz bo'lsa-da, bor edi. 1918-yilda Qo'qonda e'lon qilingan Turkiston muxtoriyati birlashmaslik sabab bostirilgach, ishtirokchilarning ba'zilar qatl etilgan, boshqalari qochqinlikka yuz tutgan, bir guruhi chekka hududlarda bosqinchiga qarshi kurashayotgan, bir qismi esa dahriylar qo'l ostida bo'lsa-da, Vatanda qolib qalamlari bilan ozodlikni orzulayotgan tarixiy fursat haqidagi asar.

Yuqorida tahlil qilganimiz bozordagi voqealar tasviri masjidda ilib qo'yilgan gazeta, matbuotning ahamiyati

orqasiga qayirib, bo'sh qo'li bilan imlab chaqirdi, qariyb shivirladi: – Bu yoqqa qara!..

Chapani yigitlar (biri bedanavoz) ah-volotini ko'ring. U uzoq o'lkada tahsil olib, endigina qaytgan Abdulladan safar taassurotlarini aytib berishini talab qiladi. Abdulla Qodiriy:

“– ... o'qish maqsadini ko'zlab oqib kelayotgan yigit-qizlar bilan gurlung qil-sangiz bahridilingiz ochiladi. Hayrat va havasdan yoqa tutasiz!”.

Endi berilgan javob mag'zidan izlan-gan "mantiqqa" diqqat qiling:

“– Nechta qiz bilan gurlunglashding? Besh-oltitasini yetaklab kelmabsan-da Eshonguzarga!

– Voh-voh-vohe-y-y!

– Oh-oh-oh-e-y-e-y-y!

ideyalarigina emas, balki ularning formal tuzilishlari, badiiy xususiyatlari, darajalari ham jadid adabiyotning tipik namunalarini tashkil etadi", deb uni bejiz tanqid qilma-ganini xotirlagimiz keldi.

JADIDLAR G'OYASI – OZODLIK!

Shu bois Abdulla Qodiriyning bandilikda "Omi-olo-mon hayotiga yangilik shabadasini olib kiruvchi yakka-yu yagona kuch – matbuot", deb o'ylaganini e'tirof etsak-da, "Abdulla yetti uxlab tushiga kirmagandi mana shunday ahvolda qolishi, bor-yo'g'i matbuotga gap yozg'uvchi muxbir-musanif bo'lsa, nimaiki yozsa yangi jamiyat-ning koriga yarash, yomonni kamaytirish – yaxshini ko'paytirish dardida yozdi..." degan yozuvchi izohiga biroz boshqacharoq qaragimiz keldi.

Qissa qahramoni, jadidlar g'o'yasi bilan tarbiya top-gan Abdulla Qodiriyning "Yig'indi gaplar"i faqat 1926-yil voqealari munosabati bilan emas, balki bilimsizlik, ittifoqsizlik, sotqinlik sabab asralmagan ozodlik qayg'usi, adolatsizlik sabab "majaqlab" tashlangan Turkiston mux-toriyati qonga botirilganining sakkiz yilligiga bag'ishlan-gan, va albatta, qalbida yig'ilib qolgan bitmas dard-u alam-lar ifodasi edi.

Ochlik e'lon qilgan Qodiriyning ahvolini ko'rgan turma shifokorining "Shunday ro'mon yozgan odamni ayanch ahvolga solishibdi, insofsizlar! Uch qayta o'qi-dim, yana o'qiyman! Kumush nega o'ldi, uka?.. Erkak boshinga yig'ladim, jon, uka!..", degan mahzun va dilni ezar so'zlari yoki Qodiriyning ho'ng-ho'ng yig'lagancha onasiga "Kumush o'ldi, bibijon! Kumushbibi o'lib qol-di!.." deb aytgan gaplari qatidagi hayajonli uch nuqta bilan berilgan mohiyat.

Kumushbibi – hurriyat mustabidlari tomonidan o'ldiril-gan edi... Kim qancha yig'lamasin, u g'anim zahridan halok bo'lgan edi.

Xurshid Do'stmuhammad Turkistonning ana shu alamlari tarixida bolsheviklar siyosatiga ko'nika olmay yurgan yurt ziyolilari timsolini, jadidlar botinidagi jasoratni, shijoatni, qolaversa, tushkunlikni Qodiriy obrazida ishonarli, ta'sirli tasvirlagan.

"Yolg'iz" – hurlik yo'lida boshni kundaga qo'yib bo'lsa-da, to'g'ri so'z aytgan bobo(lari)miz taqdiri!..

"Yolg'iz" – shu paytgacha haqiqatni yozib, oqibatda tahqirlanganlar qismati!..

"Yolg'iz" – saltanat sohiblarining kelgusida tanqidga to'g'ri munosabatda bo'lishga intilishi zarurligi xususidagi o'tinch!..

"Yolg'iz" – haq so'zni aytgan insonni jamiyat qo'llab-quvvatlashi zarurligi haqidagi chorlov!..

"Yolg'iz" – aytilganlar ko'yida azoblanayotgan yolg'iz qalb iztiroblari...

Kitobni o'qigan har bir ziyoli bunday e'tiroflar qatoriga o'z haqiqatlarini qo'shishi shubhasizdir!

Xurshid Do'stmuhammadning "Yuz yillik qotillik qis-sasi" (Yoshlar matbuoti") asarini xo'rsinib, yig'lab... quvo-nib o'qidim.

Xo'rsiniq sababi shulki, qissa buyuk jadid bobolari-mizdan biri Mahmudxo'ja Behbudiyning qatli bilan bog'liq voqealarga bag'ishlanganidir.

Yig'latgani esa el orasida Ziyod tog'a kabi obrazlarda tasvirlangan fidoyi ziyolilarning o'lmasligidir.

(Davomi 16-betda.)

ZAMONAVIY USLUBDA
YOZADIGAN FAYLASUF ADIB

"Ijod – ko'ngil munavvarligi"(2011), "Jurnalistning kasb odobi muammolari"(2007), "Axborot – mo'jiza, jozi-ba, falsafa"(2013) kabi kitoblarida uning ilmiy qarashlari aks etgan.

Ustozning ilmiy rahbarligi va maslahatchiligida bir necha tadqiqotchi doktorlik dissertatsiyasini himoya qilgan.

ADABIYOT MAYDONIDA

Xurshid Do'stmuhammad zamonaviy o'zbek adabiyoti-nig o'z uslubiga ega taniqli vakillaridandir.

Uning birinchi badiiy asari – "Ajaja" deb nomlangan fantastik hikoyasi 1979-yili "Fan va turmush" jurnalida e'lon qilingan. 1980-yili "Guliston" jurnalida bosil-gan "Kiova quyoshi" nomli ikkinchi hikoyasi birmuncha bahslarga sabab bo'lgan.

"Hovli etagidagi uy" nomi bilan nashr etilgan ilk ki-tobini(1989) o'quvchilar o'z davrida qiziqish bilan qabul qilishgan. Biri-biriga o'xshamagan ajib asarlar. "Oromkur-si" hikoyasi bir olam bo'lsa, "Jajman" tiriklikning boshqa bir tuganmas xulosalarini beradi. Yozuvchining "Panoh", "So'roq", "Sof o'zbekcha qotillik", "Mahzuna", "Ibn Mug'anniy", "Yolg'izim – Siz", "Ko'z qorachig'idagi uy", "Hijronim mingdir mening", "Yolg'iz", "Yuz yillik qotillik qissasi" qissa va hikoyalari, "Bozor" romani – alohida bir dunyo... "Donishmand Sizif"(2016) romani-chi?

2021-yilda uning badiiy asarlarini "Yangi asr avlodi" nashriyoti to'rt to'mga to'plab chop etdi. Adib tinimsiz yo-zadi. Yaqinda "Sharq yulduzi" jurnalida chiqqan "Qahr" asari uning eng ta'sirli va bahsli asarlaridan biriga aylanib ulgirdi.

Uning milliy adabiyotimizga qo'shgan hissassi ha-qida I.G'afurov, U.Normatov, B.Karimov, Sh.Rizayev, R.Qo'chqor singari ellikdan ziyod taniqli adabiyotshunos-lar fikr bildirishgan.

X.Do'stmuhammad yozgan senariy asosida "Cha-yongul" (2000), "Mening mahallam"(2025) badiiy filmlari yaratilgan.

Xurshid Do'stmuhammad mohir tarjimon hamdir. U T.Po'latov, V.Garshin, A.Ryunoske, S.Sveyg, T.Suxoti-na-Tolstaya, A.Yakubovskiy, G.Gulia, Yusuf as-Shabbiy, A. Juk, A.Riuk, M.Xoshur, V.Cherevanskiy, K.Kalvaro, Xose Varas, A.Al-Manfalutiy, M.K.Mazinoniy singari yozuvchi, tarixchi, adabiyotchilarning qissa va hikoyalari, novella, esselarini o'zbek tiliga o'g'irgan.

E'TIROFLAR

Xurshid Do'stmuhammadning "Bozor" romani, "Hi-jronim mingdir mening" va "Ozod iztirob quvonchlari"

("Birdan-bir najot matbuotda, yagona xaloskor – mat-buot!"), undan "Mushtum" jurnali tahririyatidagi ijodiy ja-rayonga ko'chadi. Bolsheviklar siyosati avjga chiqqa bosh-lagan, mahalliy xalq ziyolilari, ayniqsa ma'rifatparvarlik harakati vakillariga nisbatan tazyiqlar kuchaygan palla. Qodiriyning "Yig'indi gaplar"i "Mushtum" jurnalida chop etiladi. Hammasi shundan boshlanadi, deiyish noo'rin... Balki millat ongidagi hurlikka intilish hissini yo'qotishga qaratilgan Stalin boshliq bolshavoylar qattol siyosatining sobitlashuvi va uni tashuvchi "ityurak"larning (M.Bulgak-ov) o'zgacha fikrlovchilar ustidan hukmronlikni boshlagan fursati deiyish o'rinnilidir.

Abdulla Qodiriy she'r, hikoya, pyesa mashq qilar, maqolalar yozardi. Shunda u hajviy jurnalistikaga berildi. Nega? Qissada buning sababi qahramonning so'zlari-yu amallarida izohlangan.

Qodiriy Munavvar qorining "Taraqqiy" gazetasida yoz-gan fikrlarini eslaydi va xayolan xitob qiladi: "Xo'p yoz-gan, topib yozgan, anglab yetamikanlar degan niyatda achchiq, qilchining tig'idek o'tkir yozgan – dunyog'a nima uchun kelgonini bildirmoqlikni ko'zlamog' zarur, bilsin axir, odamlarimiz! Bilsin, bilsin, ko'zi ochilsin! Yo'q, yana bir karra, o'n karra yo'q'kim, "...bilmaslar, bilmaganliklarini ham bilmaslar!".

Yana savol beradi Qodiriy: "Buyuk padarimiz Beh-budiy hayotini, umrini, jismi jonini gumrohlar boshi uzra mash'ala o'mida yozdi – bildilarmi?".

Fitratni, Cho'lponni eslaydi, Tavalloning ma'rifiy she'rilariga murojaat qiladi. "Boshqa millat qildi g'ayrat, mindi maqsad otig'a, Mahrum o'lduk lof urib, choyxona-larda kun-u tun.

Ofarin, domullo Tavallo, ofarin! Achchiqroq, chimdim-roq aytavering emdi haq so'zni, Usto, achchiqroq! G'ay-rat uyi emas choyxona, g'afflat uyi, uyqu uyi – hasratxona. Necha-necha er yigitlar umri zo'ye – choyxona! Choyxo-naga qurbon el qalbida o'qimoqqa muhabbat uyg'otmoqlik uchun ham ko'p, rost va qiziq yozmoqlik shart".

Bu fikrlardan ko'rinadiki, oddiy nasihatomuz gaplar odamlarga ta'sir qilmay qo'yg'an. Xurshid Do'stmuham-mad buni turli hayotiy sahnalarda, gurlunglar vositasida ko'rsatib bergan.

Mahalladoshlar ahvoli haqida choyxonadagi holat tas-viridan bir chimdim: "...o'lganimgan o'rog'ini-ketganning ketmonini payrov qiladigan chapani yigitlar gap aytishga bahona istaganday angrayib-sangrayib o'tirishardi...".

Shunda ko'chada ketayotgan Qodiriyga ko'zlari tusha-di.

"– Hoy, Abdi, – deb chaqirdi guldor qiyiqli yigit Xizr buvani uchratgandek sevinib. Biroq u uzun yengining ichi-dagi bedanasi cho'chib ketmasin degan xavotirda qo'lini

Universitetga qabul qilinganimda sevinchim bilan birga qayg'ularim ham bisyor edi. Insonning tug'ilishi ham o'lim tomon qo'yilgan bir qadam bo'lganidek, mening o'qishga qabul qilinishim navbatdagi bulutli, yomg'irli kunlarimning ibtidosi bo'ldi. Hech narsaga qaramay oldinga qadam tashlayman, desam meni o'tida qovuruvchi gulxan bor, orqamga bir qarab qo'ysam undan battar otash yuzimga ufuradi, sariq va kalta kipriklarimni yulib ketadi, paxta teraverib quyosh qisib qo'ygan ko'zlarimning battarroq chirt yumilishiga sababchi bo'ladi.

Limonning suvini siqib ichgandek...

O'qisam shartnoma to'lovini to'lashga pul topishim kerak, agar o'qimay yana bir yil kechiksam, och-nahor, yupun kiyim, teshik oyoqkiyimlarda o'quv markazlariga qayta qatnash lozim, o'qish azobidan ham yomoni turmushga berib yuborishlari mumkin. Mayli, dedim o'zimga-o'zim: "Modomiki, qaysi tomonga yursang ham olovda yonish qismatingda bor ekan, olg'a yurib yongan behroq". Birinchi kursni tugatib olgach, ayni ilm oladigan ikkinchi kursimda kichikroq oshxonadan ish ham topildi. Endi men "Jahon adabiyoti" o'qitiladigan bir davrda "Anna Karenina", "Martin Iden", "Telba", "Graf Monte Kristo" kabi semiz kitoblarni o'qish bilan birga ramaqijon jussam bilan yarim kechgacha idish-tovoq ham yuvaman. Ishonasizmi, kitoblarga berildimmi, tirikchilikning ko'yida yugurdimmi, kunlar soyday oqdi-ketdi. To'rtinchi kursman, 2019-yil. Hali ham chanqog'im bosilmadi. Kitoblarni o'qiyman, ammo ular haqida ichimni yoradigan, to'g'ri tahlil qilishimga yordam beradigan odam yo'q. O'qituvchilarning vaqti yo'q deb o'ylardim. Ammo ilmni so'rab boraverish kerak ekan. Darslar boshlangan. Endi oshxonada ishlamay qo'ydim. Repetitorlik qilib uch-to'rt abituriyentga dars bergan bahona kvartira pulimni topib turibman. Bu imkoniyatlardan foydalanib o'zimni yana kitoblarga urdim. Seshanba! Uchinchi juftlik dars – "Yangi o'zbek adabiyoti". Bir qari, gavdali, sochlari oqargan, dastlab, tashqi ko'rinishdan oladigan taassurotimga ko'ra, bir chol darsga kirdi. Ohista-ohista. Shoshilmaygina stulni horg'in odamday egalladi. Mana, to'rtinchi yil o'qiyapman, haligacha "odob"ni o'rganmadim, birov haqida gapirganda hurmat qo'shimchasi – [-lar]ni gapning kesimlari oxiriga qo'shmayman. Nima bo'пти, deyman sahroyiligimga borib: "Axir bundan boshqa ham tashvishlarimiz, chindan tuzatilishi shart bo'lgan munosabatlarimiz tiqilib yotibdi". Yana eng hurmat qilgan odamlarim haqida "hurmatsiz" gapirishda davom etaman. Yagona haqiqat – men bunga majbur emasman.

Dars boshlandi. Professor G'ayrat Murodov o'zining kim ekanligi, unvonlari ahamiyatsizdek faqatgina ism-familiyasini aytadi va gapirishda davom etadi. Qodiriy, Cho'lpon, Fitrat asarlari haqida cho'zib-cho'zib nutq irod qiladi, mening toqatsiz toqatim bilan o'chakishganday batafsil to'xtalib o'tadi. Ba'zan bu xush yoqadi. Men bu ovoz bilan ko'klarga ko'tarilaman, ilm ko'shkiga qadam qo'yib, alchayib o'tirib olaman. Orqa stoldan joy oladigan men endi ustozning tumshug'ining ostida og'zidan to'kilgan har bitta durni kipriklarim bilan terib olaman. Barcha o'qituvchilarning vaqti yo'q deb o'ylardim. Ammo ilmni so'rab boraverish kerak ekan. Darslar boshlangan. Endi oshxonada ishlamay qo'ydim. Repetitorlik qilib uch-to'rt abituriyentga dars bergan bahona kvartira pulimni topib turibman. Bu imkoniyatlardan foydalanib o'zimni yana kitoblarga urdim. Seshanba! Uchinchi juftlik dars – "Yangi o'zbek adabiyoti". Bir qari, gavdali, sochlari oqargan, dastlab, tashqi ko'rinishdan oladigan taassurotimga ko'ra, bir chol darsga kirdi. Ohista-ohista. Shoshilmaygina stulni horg'in odamday egalladi. Mana, to'rtinchi yil o'qiyapman, haligacha "odob"ni o'rganmadim, birov haqida gapirganda hurmat qo'shimchasi – [-lar]ni gapning kesimlari oxiriga qo'shmayman. Nima bo'пти, deyman sahroyiligimga borib: "Axir bundan boshqa ham tashvishlarimiz, chindan tuzatilishi shart bo'lgan munosabatlarimiz tiqilib yotibdi". Yana eng hurmat qilgan odamlarim haqida "hurmatsiz" gapirishda davom etaman. Yagona haqiqat – men bunga majbur emasman.

Qarshingda ilm xazinasi turibdi, sen burningni jiyirgancha bozor haqida, yangi sevib qolgan yigiting bergan sovg'alar borasida gurung qilasan, men hali-beri yetolmaydigan aqlli telefoningda qandaydir rasmlarni tomosha qilasan, ulashasan, dars bo'lishiga qaramay, sheriklaring xabarlarini qabul qiladi, erinmay mulohaza yuritadi, "komment" jo'natadi. Qanday mudhish! Darsning oltmish daqiqasi o'tgach, uyiga o't ketgan kabi shoshilgan qizlar uyalmay turli yolg'onlar bilan "ruxsat" so'rashadi. Qorong'u tushadi, yo'llar tirband! "Axir bizni bo'ri yeb ketadi". Professor bir o'ylab olganday ko'rinadi, so'ngra sekin-sekin, bitta-bitta "ruxsat" beradi. Bu kama-yish darsga mutlaqo ta'sir qilmaydi. Yana bir tekisda ma'lumotlar aytilaveradi. Professor xuddi Googlega o'xshaydi. Foydalansang, ana ichi to'la, foydalanmasang ham unga zarar yetmaydi, ishlashda davom etaveradi, u ranjimaydi. Erkin Vohidovning, Shavkat Rahmonning, ayniqsa, Rauf Parfining "sir"lari ochila boshlaydi. "As-saaaloom aleeykum, doorning og'oochi!" Ummonlar yo'lingda, jaaangaaal yo'lingda, Noooma'lum har jooyda qurilgan doorning!" She'rlarning bari yoddan o'qiladi. Men esa shu g'arib holimga boqqan och ipak qurtidek nimjon, bilgisiz ruhiyatimni tobora anglay boshlayman, o'zimdanda uyalib ketaman. Inson tabiatan bahona topishga usta yaratq. Men pul topishga majbur bo'ldim, deya shunchalar kam kitob o'qigandimki, ustoz menga ko'rsatib bergan osmon qadar adabiyotning ichida bilganlarim parlanib ketardi.

Bir-ikki oydan keyin bu qizlarning qilig'iga chidolmadim. Professor darsga kirib kelishidan oldin qizlarni o'zimning o'tkir gaplarim bilan "tishlab-tishlab" olardim: "Yoqmasa ham, tovuqmiyangga sig'irishga joying bo'lmasa ham, jim o'tirlaring, darsga xalaqit beryapsanlar, ayniqsa, dars tugashiga yarim soat qolganda, eng qiziqarli qismida "ketaylik", deb asabni buzyapsanlar, senlar ketganing uchun menam ketishga majbur bo'lyapman". Qizlar ham mendan battar odobsiz, bir-ikkisi o'shqiradi: "Senga nima?" Keyin ichimda bariga tupuraman. O'zimga boshqa odat chiqaraman. Endi

kuchsizroq o'qituvchilarning darsiga kirmayman, o'sha paytda professor G'ayrat Murodovniki deb o'ylaydiganim "111" raqamli eshikka chopaman. Yaxshi ko'rgan ustozlarimga "Professorning yonida edim", deyman, indashmaydi. Men, nihoyat, meni tinglaydigan, men o'qigan yangi asarlarni tahlil qilganimda erinmay "javob qaytaradigan" haqiqiy ustoz topgandim. Chunki doim ham o'qigan asaringni oldindan o'qib qo'ygan o'qituvchini topib bo'lmaydi. Bu kichkina xonada na choyga,

Elda aziz

Adabiyotshunos Olim Oltinbek oltmishga to'lishi arafasida maqola yozishni o'yladim. Hali fikrlar jamlanib, reja tuzilishidan oldin xayolimda lop etib shu sarlavha paydo bo'ldi. Sarlavha bor, demak, maqola deyarli tayyor. Quvondim, bezovta va xotirjam bo'ldim.

na biron iltifotga hojat bor. Na men bu kishi "professor" ekan deya takalluf qilaman, na bu kishi bosiq-bosiq gapirayotgan gaplarini "shart" bo'lib og'izlaridan kalimani ilib ketganimda menga: "Sen kimsan, haddingni bil!" deydi. Bu xonadan chiqib "Tilshunoslik"ka oid darslarga aslo borgim kelmaydi. Mening ichimdagi yetim adabiyot va o'smay qolayotgan qarovsiz o'zligim, ilgama chanqoq yoshligim o'ziga SOHIB topadi. Bu sinfxonada men bor, piri komil bor, adabiyot bor, Xudo bor xolos. Gunteginlar, Bredberilar, Drayzerlar, Kabo Abelar, Akutagavalar tahlil qilindi, "Mening Dog'istonim", "Aqchagul", "Zafar va Zahro", "Navoiy"lar men tortgan tarafga ustoz bilan birgalikda tortib talqin qilindi. Borgan sari ichimdagi dengiz to'lqinlanardi, shiddatga to'lardi. Ustozim asarlarning mening aqlim yetmagan qirralarini ochgan sari men to'yinib borardim. Ayamay, tortinmay savollar berardim. "Choliqushi" romanining kinosida Ferideni bir sinf bolaga tanishtirgan erkak o'qituvchi hazil tariqasida shunday deydi: "Bu o'qituvchining limonday siqib suvini ichinglar". Men borgan sari bebaho ustozimning "limonday suvini siqib ichgandek" bo'lar edim. Bu "limon" mening adabiy immunitetimni ko'tarardi. Endi menda har qanday qahraton qishdan ham kasal bo'lmay chiqa olishimga ishonch paydo bo'lardi. 2020-yilgi epidemiyaga tarqalishi va oliy o'quv yurtlari talabalari tarqatib yuborilishi mening ana shunday ilmdan sarxush kunlarimga nuqta qo'ydi. Ammo ustozimni ko'rmasam-da, telefon orqali maktublashib, bilmaganlarimni so'rab turardim. Mana, o'shandan buyon besh yil o'tdi. Men hozir ham jonkuyar, odamoxun, samimiy, botini va zohiri yanada basavlat(ilmlarining viqorini endi ko'proq his qilganim uchun), tuproqsifat professor G'ayrat Murodovning yonlarida ko'p-ko'p bo'lgim, yana adabiyotshunoslikni ko'proq o'rgangim keladi. Ustozning menga o'rgatadiganlari hali ancha ekanligini(hali limonning suvi ko'pligini) his qilaman. Yaxshi ona, yaxshi ayollikni eplagan bo'lishim mumkin, ammo hali eng ilmi shogird maqomiga erisholmadim. Bir shogird bir chin ustozdan bilim olishi uchun professor ustozlar mavqelaridan, unvonlaridan voz kechib shogirdining yoniga tepadan pastga tushishi juda ham zarur. Yo'qsa, o'rtada o'ng'aysizlik, chala uqish holati paydo bo'ladi. Professor G'ayrat Murodov – mening ana shunday yonimda turib, o'zini har bir shogirdiga "teng" tuta oladigan ustozim! U kishi haqida boshqalarga gapirganimda hurmatlab "lar"ni qo'shmasligim(o'g'uz lahjamga xos) mumkin, ammo, ilmdan boshqa narsaga hasad qilmaydigan bir inson sifatida atrofidagi mendan o'zga shogirdlariga nisbatan qizg'onib "im" qo'shimchasini, albatta, chin dildan qo'llayman. Haqiqiy hurmat shogirdning tili uchida emas, ko'nglida, ko'zida bo'ladi. Menday bir "betakalluf" shoirni ustozim ko'zimdanda anglab turishini his qilaman.

Ruxsora IMOMOVA

Olim Oltinbek bilan teng-qurmiz, harbiydan keyin bir yil tayyorlovda o'qib, keyin ToshDU(hozirgi O'zMU)ga o'qishga kirdi. Universitetda bizdan bir yil keyingi kursda o'qidi. Olim talabalar yotoqxonasidamas, ijara-rada turardi. Aniq yodimda yo'q: u bilan qachon, qay mahal, qanday vaziyatda tanishgan ekanman? Biroq o'zbek filologiyasi fakultetining 409-auditoriyasida bo'ladigan adabiy anjuman, ijodkorlar bilan uchrashuvlarda ilk bor ko'rishgan bo'lsam kerak, harholda. Chunki u zamonlarda adabiy jarayonda og'izga tushgan yangi asarlar jiddiy muhokama qilinar, ko'pincha shoir yoki yozuvchilar aynan shu tarixiy auditoriyaga yuzma-yuz gurung uchun taklif qilinardi. Professor Umarali Normatov boshqargan zamonaviy o'zbek adabiyoti kafedrasida bunday anjumanlarga bosh-qosh – tashabbuskor edi. An'anani bugun qaysidir ma'noda Olim Oltinbek va kafedra boshqa a'zolari hamkorlikda davom ettirmoqda. "Lolazor", "Gaplashadigan vaqtlar"ning muhokamalari aniq esimda; mualliflar ham kelgan edi.

Olim Oltinbek universitetni bitirgach, aspiranturada o'qidi. Taniqli jadidshunos Begali Qosimov ilmiy rahbarligida Karimbek Kamiy ijodi tadqiqiga kirishdi. Bundan salkam chorak asr avval oliy o'quv yurtlari filolog talabalari uchun nashr bo'lgan "Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti" darsligining Kamiyga tegishli qismini Begali Qosimov tavsiyasi bilan Olim Oltinbek yozdi. Darslikka hammualif bo'lishdan besh-olti yil oldin Olim tomonidan hozirlangan Karimbek Kamiyning "Dilni obod aylangiz..." kitobi "Ma'naviyat" nashriyotida "Istiqlol qahramonlari" ruknida, jadid adiblari kitoblari qatorida bosilib chiqdi. Kitob nomining o'zi muallifning ham, nashrga tayyorlovchining ham ko'ngil obodligidan darak berib turibdi. Bu kitob Olim Oltinbekning zarrama-zarra jamlagan zardek xazinasining yorug'lik yuzini ko'rishi bo'ldi. Shundan keyin barcha adabiy-ilmiy davralarda Karimbek Kamiy nomi yonida,

OLIMNING ILMI VA AMALI

(Olim Oltinbek 60 yoshda)

albatta, Olimbek Oltinbek xizmatlari zikr etildi va hozir ham shunday. Tadqiqotlari natijasida Olimning “Karimbek Kamiy – milliy uygʻonish shoiri” risolasi, Kamiyning hayoti va ijodiy yoʻliga bagʻishlangan uslubiy qoʻllanmasi bosildi. Umuman olganda, Olim Oltinbek adabiy-ilmiiy xizmatlari tufayli shoir Kamiyni “oʻzining fikriy va hissiy qadriyatlariga, oʻzbek adabiyoti tarixida oʻziga xos oʻrniga ega ijodkor” sifatida adabiyot ixlosmandlariga qayta tanitdi; uning hayoti va ijodini oʻqitish masalasi oliy oʻquv yurtlari dasturlaridan joy oldi. Ayniqsa, Olim Oltinbekda juda murakkab mumtoz janrlar boʻlgan taʼrix, taʼmiya, muammolarni yechish boʻyicha maʼlum darajada malaka ham Kamiy ijodidagi shunday jumboqli sheʼrlar sirini ochish ortidan yuzaga keldi.

Olim Oltinbek davr adabiy manbalarini, qoʻlyozmalar, bayozlar, vaqtlili matbuot nashrlarini sinchiklab oʻrganish natijasida nafaqat Karimbek Kamiy, balki jadid adabiyoti tarixi, Toshkent adabiy muhiti, Avloniy, Munavvar Qori, Almaiy, Moʻminjon Toshqin va boshqa qator adabiy siymolar hayoti hamda ijodi boʻyicha juda yaxshi mutaxassis boʻlib yetishdi. Bu davrga doir biror savol tugʻilsa, koʻpincha Olimga murojaat qilaman. Hazrat Navoiyning hunarga oid taʼbiriga monand aytilganda “ilmni asrabon netkumdir oxir”, deganlaridek, noyob manbalar, jadidlarga tegishli maʼlumotlar, nodir adabiyotlar borasida Olim Oltinbek birovdan maslahatini ayagan emas. Olim tadqiqotchi sifatida ham, inson sifatida ham hamisha jiddiy, masʼuliyatli odam. Lozim boʻlsa, oʻz haqiqatlarini shartta aytib ichini boʻshatish odati ham yoʻq emas.

Hammaning boshiga kelgan tirikchilik vajhidan taʼlimdan, oʻz koʻngil royishi boʻlgan auditoriya, adabiy muhit yoki maqolalar yozishdan bir muddat tanaffus ham qildi. Ammo koʻngil – bu koʻngil-da. Adabiyotning, koʻrkam soʻzning jozibasi boshqacha olam. Har bir narsa oʻz asliga qaytadi. Olim Oltinbek yana oliy taʼlimga, talabalar huzuriga, auditoriyaga, ilmga qaytdi. Qaytganda ham mehr-muhabbat va sogʻinch bilan, boshqa ish bilan mashgʻullik tabiatiga aslo toʻgʻri kelmasligini chuqur anglagan holda yana ishchan va ijodiy rejalar bilan ishga qaytdi. Hozir Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat oʻzbek tili va adabiyoti universitetida birga, baqamti, yonma-yon ishlaymiz. Kafedra aʼzolari uchun devorga bitta hikmatni yozib qoʻygan-

man: “Talabalarga taʼlim-tarbiya beradigan kafedraning har bir professor-oʻqituvchisi bami-soli Vatan himoyasiga otlangan askardek auditoriyaga kirmogʻi kerak”. Chinakam muallimlar milliy maʼnaviyatimiz chegaralarini kecha-kunduz bezavol qoʻriqlaydigan askarlardir. Olim Oltinbek shunga amal qiladi, balki Olimdagi shunday kayfiyat ortidan haligi hikmatni yozgan-dirman. Baharnav, anglaganim: auditoriya, talabalar, ilm, ijod Olimning hayot mazmuni.

Oʻzbek adabiyotida, xususan, sheʼriy tafakkurning yangilani-shida isteʼdodli shoir Rauf Parfining alohida oʻrni bor. Shoir ijodining muhiylari, shaxsiyatining muxlislari, sheʼriyatining taqlidchilari nihoyatda koʻp. Ayni damda Rauf Parfi oʻzidan bir necha avlod tadqiqotchilar uchun manba boʻla oladigan adabiy meros qoldirdi. Bu yoʻlda tadqiqotchilar safi sekin-asta ortib borishi tabiiy. Ularning old safida Olim Oltinbek turibdi. “Rauf Parfi sheʼriyati poetikasi” mavzusidagi doktorlik dissertatsiyasi ustida qunt bilan ishladi. Oltmish yoshli Olim Oltinbek bu yil ayni tadqiqot ishini himoya qiladi. Nazarimda, bu raufparfshunoslik sohasida eng jiddiy ilmiy-tadqiqot. Shaxsan guvohiman – bu ilmiy-nazariy tadqiqot yoʻl-yoʻlakay, qoʻl uchida, shunchaki ilmiy daraja ilinjida yozilgan ish emas. Tadqiqot Olim Oltinbekning bir necha oʻn yillik umrining hosilasi, oʻylovlar, taqqoslari, izlanishlari natijasidir. Tadqiqotga rasmiy ravishda maslahatchi deb mening ism-familiyam yoziladi. Ammo bu tadqiqotga maslahatchi sifatida neqadar maʼnaviy haq-huquqim borligini oʻylab qolaman. Chunki Olim Oltinbek Rauf Parfi hayotining har bir muammosini, jumbogʻini, sanalari mazmunini, sheʼriyatini va uning poetikasini, shoirning daftarlarda qolib ketgan mashqlarini, sheʼrlari nusxalarini, arxivini mendan koʻra yaxshi biladi. Rauf Parfi haqida yozilgan maqolalar, yozilgan va yozilmagan xotiralar, suhbatlar – bularning oʻzi bir dunyo. Rauf Parfining matbuotda bosilgan adabiy maqolalari, bosilmagan hikoyalari – bular ham Olimning izlanishlari izidan shoir muxlislari qoʻliga yetib bormoqda. Olim Oltinbek nashrga tayyorlagan Rauf Parfining ikki jildlik muhtasham kitobi Turkiyada bosildi. Kitob oʻngsoʻzida taniqli professor, Rauf Parfi ijodi bilimdoni va tarjimoni Hikmat Korash: “Rauf Parfi – sheʼrning sheʼrini yozgan shoir, sheʼrni sheʼr bilan anglatgan shoir, sheʼrning qudratini qaytadan kashf etgan

sheʼr mutafakkiri. Turkiston shoiri, Vatan shoiri, til shoiri, turk shoiri, Turon shoiri, sheʼrlarini mazlumlarga qalqon qilgan shoir, sadoqatning shoiri...”, degan muhim fikrlarni yozadi; ayni damda nashrga hozirlangan kitob uchun Olim Oltinbekdan chuqur minnatdorligini aytadi. Bundan keyin Rauf Parfi adabiy ijodiyoti bilan shugʻullanmoqchi boʻlgan xorijlik yoki oʻzimizdagi har kim Olim Oltinbek yozgan ilmiy-tadqiqotga murojaat etishi, uni oʻqishi shart. Boshqa ilojlari yoʻq. Olim Oltinbekning bu tadqiqoti bilan tanishmay turib, raufparfshunoslik dargohi tugul, qopusiga ham yaqin yoʻlab boʻlmaydi. Tadqiqot ishi Olim Oltinbekni isteʼdodli shoir Rauf Parfi adabiy-ijodiy merosining chin bilimdoni sifatida ilm ahliga tanitadi.

Olim Oltinbek qoʻlidagi manbalar, nazarimda, bitta doktorlik dissertatsiyasi qamroviga sigʻmaydi. Shuning uchun ham tadqiqotga nuqta qoʻyish unga ancha qiyin kechdi va, aslida, bu nuqta qoʻyiladigan mavzu ham emas. Olim Oltinbekning qalb prizmasidan oʻtkazib, mehr-muhabbat va ixlos bilan yozilgan, shuningdek, Rauf Parfi poetik dunyosini tub-tubidan anglab muhokama qilingani va shoir adabiy ijodining koʻp qirralari yoritib berilgan bu tadqiqotning qiymati benihoya ulkan. Olim yozadi: “Haqiqiy shoir adabiyotga doimo yangicha estetika talablar bilan kirib keldi. U eksperimentlar qilishdan, anʼanani yangilashdan choʻchmaydi. Hatto tanqidchilikning zamonasoz talablari ham uni eski oʻzanlarga sola olmaydi. Chunki “Shoir dunyoni oʻz koʻzi bilan koʻradi, birovlariga taqlid qilmaydi, birovlarining darajasini koʻzlamaydi. U Oʻzining darajasini, Oʻzini izlaydi” (Shoir fikri – B.K.). Shuningdek, u oʻzi boshlagan yoʻlning toʻgʻriligiga ham gʻayrushuriy bir tarzda ishonadi. Rauf Parfining tabiatida yangilikka tashnalik bor edi. Shuning uchun ham u ijodini turli ijodiy tajribalar bilan boshladi va adabiy jamoatchilikni “yangi tovushlar”dan choʻchimaslikka chaqirdi”. Shoir shunday adabiy jasorati va jurʼati ortidan ulkan shaxsga aylana oldi. Darvoqe, Olim Oltinbek tadqiqotida shoirning adabiy-estetik konsepsiyasiga, jahon adabiyoti durdonalari va tarjimonlik mahoratiga, Turkiston qaygʻusi, milliy til qadri va shu kabi qator masalalarga doir koʻplab jiddiy talqinlarni uchratish mumkin.

Oltinbek ilmi va amali ismiga mos. Biror adabiy mavzu, masala ustida ishlash jarayoni ham oʻzi-

ga xos. Kayfiyatini shu tomonga burish, bir necha kun rejalashtirib yurish va yana ijod laboratoriyasining biz bilmaydigan sirli jihatlarini bor.

Adabiy-ilmiiy jarayonga doir achchiq bir gap ham xayolimga keldi. Qarang, bugungi adabiy-ilmiiy hayotda baʼzi toifalarning bir yumalab ulkan alomaga doʻnishi yashin tezligida tarqalgan kasallikdir. Birovlardan koʻchirib, usluban oʻzgartirib, kitoblar yasab va uni aynan kimdan koʻchirgan boʻlsa, shu muallifning oʻziga gajakdor imzolar bilan taqdim etayotgan kimsalar koʻzimiz oʻngida kattarmoqda. Uyat ham, andisha ham, etika ham, va eng qizigʻi, arzigulik bilimi ham yoʻq. Ilinji – unvon va daraja. Iddaosi esa minbarparastlik va rango-rang boʻyinbogʻi – lattakishanlariga mos. Holbuki, ilmida, tadqiqotda, iqtibos olishda ham madaniyat, obod-axloq qonuniyatlari bor. Ular yozib, biror qaror bilan tasdiqlab qoʻyilmagan boʻlishi mumkin. Shunday bir muhitda yoshidan qatʼi nazar, juda koʻp tadqiqotchi kimsalar Olimga qarab, Olim degan muhtasham koʻzguga qarab eslari borida etaklarini yopib olishsa, nazarimda nur ustiga nur boʻlar edi, deb oʻylab yuraman. Olim kengfeʼl. Qoʻlida bor manbani kimdir soʻrasa beradi va undan olganlar aynan Olimga oʻsha manbani kitob shaklida sovgʻa qilganini bilaman. Menda yomon bir gap bor: “Koʻchadan topilgan yaloqxoʻr laycha hech qachon ovchi Boʻribosar boʻla olmaydi”, degan. Olim Oltinbek bir kuni gap ochib qoldi. Rauf Parfining goʻyo muxlisi, shu yoʻlda ilmiy ishga ragʻbati bor bir kimsa uchrabdi. Olim uni uyiga taklif qilib, osh damlab qornini toʻydiribdi, bir kecha tongotar gurunglar qilibdi. Hali aytganimdek, qoʻlidagi tayyor manbani ham beribdi. Oradan bir-ikki oy oʻtmadan haligi yoʻldan topilgan nusxa Olimga qoʻngʻiroq qilarmishki, shu manbalarni kitob qilsam, degan maʼnoda. Puli bor. Ammo qani insof, qani vijdon, qani adab? Olim Oltinbek bunday “shogird” bahridan oʻtdi; qoʻlini yuvib, qoʻltigʻiga urdi shekilli, hali-hanuz bu nusxa xususida gap-soʻz yoʻq. Shukr. Shu bilan koʻchadan topilgan kimsaning qorasi oʻchdi. Yana bir qiziq gap. “Turkiy adabiyot durdonalari”ning yuz jildligi hozirlanayotgan edi. Qoʻlidagi bir manbani tayyor kitob holida birovga joʻnatadi. Bu kimsa Olim yuborgan

kitobni oʻz nomidan nashriyotga uzatvoradi. Kitob bosilgach, jaraq-jaraq gonorarni ham oldi. Bular bir-ikki misol. Bundan boshqalari ham bor. Olimning shu dardli joyiga mos ochqich topib, gap boshlasangiz, balki soʻzlab berar, yana bilmadim.

Olim Oltinbek biror maqola, risola yoki tadqiqot yozishda kimdan bir jumla koʻchirma olsa, albatta, havolada koʻrsatadi. Koʻlami qanday boʻlishidan qatʼi nazar, muammoni hech erinmay zarrama-zarra sinchiklab oʻrganadi. Rauf Parfi mavzusini ishlashda ham shoirni bilgan va taniganlar oldiga borib maʼlumotlar olish uchun yelib-yugurdi. Ularga tashakkur aytishni esidan chiqargani yoʻq. Odamning ilmiga mos istiqomati, ijodi, ilmiy izlanishlari – bularning barcha-barchasi, nazarimda, boshqalar uchun ibrat namunasi boʻladi, albatta.

Olim Oltinbek tadqiqotida Rauf Parfining ijodkor shaxs, moʻtabar shoir sifatida shakllanish jarayoni, ijodining evolyutsion bosqichlari, mavzulari koʻlami, milliy oʻziga xosligi, boshqa millatlarga hamdardligi, jahon adabiyotidan oʻrganish omillari, sheʼriy merosida uchraydigan barcha janrlar, shoir sheʼriyatidagi yangi, individual shakllar, lirik merosiga xos eng muhim poetik sanʼatlari, va umuman, shu kabi qator masalalar ilmiy-nazariy jihatdan asoslanib, bilimdonlik bilan ochib beriladi.

Olim Oltinbekka yana bir jihatdan havas qilaman. Ota-onalari xizmatlarini qilib duolarini oladi. Gohi joʻralar jamlanib, gurunglashib oʻtirganimizda onasi qoʻngʻiroq qilib qolsa: “Oʻgʻlimning joʻralari”, deb barchamizni duo qiladilar. Juda mamnun boʻlamiz. Koʻp yillar duogoʻyimiz boʻlib yursinlar!

Gapim tuganchiga yetdi... Jadidlarning maʼnaviyat bulogʻidan suv ichgan, Rauf Parfidek haqqoniyat ramzi boʻlgan inson kitoblaridan saboq olgan Olim Oltinbek kabi muallimlar, ziyolilar, nazarimda, bu millatning bebaho maʼnaviy xazinasi va tuganmas boyligidir.

Bahodir KARIM,
professor

Talqin

Tilga eng ehtiyotkor, uning barcha imkoniyatlaridan intellektual va ruhiy darajada foydalana oladigan insonlar – shoirlardir. Ular soʻzlardan yoʻl-yoʻlakay yoki olifalik uchun emas, balki oʻz tuygʻu va kechinmalarining keng koʻlamini ifodalash maqsadida foydalanadilar; soʻzlarni his qilib, goʻyo “tutib koʻrib” ishlatadilar.

Iosif Brodskiy sheʼriyatni ong, tafakkur va dunyo-qarashning tezlashgan vositasi sifatida taʼriflaydi. Demak, shoirning yozgani, ayniqsa, soʻz haqida boʻlsa, eʼtiborni yanada kuchliroq tortadi. Baʼzi tadqiqotchilar maʼlumotlariga koʻra, insoniyat tarixida dastlabki soʻz taxminan oʻnlab million yillar avval paydo boʻlgan. Musulmonlar esa birinchi kalom Qurʼoni karimdagi “Oʻqi!” amri boʻlganini taʼkidlaydilar. Shu maʼlumotlarning oʻziyoq soʻzning insoniyat tafakkurida naqadar ulugʻ, maʼnaviy va koʻp qirrali tushuncha ekanini anglash imkonini beradi.

Soʻz haqida jahon adabiyotida koʻplab shoirlar yozgan: A.Pushkin, M.Svetayeva, V.Mayakovskiy, I.Bunin, A.Axmatova, A.Blok va boshqalar. Oʻzbek adabiyotida ham “soʻz” turli koʻrinishlarda ifodalangan. Sheʼriyatda u koʻpincha soʻz – sheʼr – sheʼriyat – ovoq kabi kompleks tushunchalarni ifodalaydi.

Masalan, Abdulla Oripov “Onajonim – sheʼriyat, Jonajonim – sheʼriyat” deya yozgan; Usmon Nosir “Men Majnunman, sheʼrim sen – Layli” deydi; Erkin Vohidov “Soʻz durlarin termogʻdir ishim”; Halima Xudoyberdiyeva esa “Nodiraning qayta kelgan sadosi, Turk Turonning qoʻngʻirogʻi boʻlurman” misralarida soʻz va sheʼriyatni milliy oʻzlik va fidoyilik ramzi sifatida talqin etadi. Ularning barchasida “soʻz” va “sheʼriyat” xalqqa xizmat, Vatanga sadoqat va adabiyotga jonfidolik tim-solidir.

Rauf Parfi boshchiligidagi modern sheʼriyat vakillarining ijodida esa “soʻz”ning badiiy vazifasi butunlay yangi mazmun kasb etadi. Rauf Parfi ham, unga izdosh shoir va shoirlar ham bu oʻzgarishni ataylab emas, balki soʻzning oʻzi ularni boshqargani uchun yaratadilar. Natijada shoir sheʼrlarida “soʻz” – vijdon, iymon, oʻzlik, millatparvarlik, yorga va Vatanga sadoqat, eʼtiqod, muhabbat, diyonat kabi tushunchalarning ifoda vositasiga aylanadi.

Shoirning “soʻz” haqidagi sheʼrlari shunchaki quruq tizmalar yoki balandparvoz chaqiriqlar emas, balki shoir vijdonining ramzi, ichki kechinmalarining xaritasi sifatida dunyoga kelgan badiiy asarlardir..

Shoir yozadi:

Dilimda bir soʻz bor edi,

Bu soʻz meniki edi. Aytdim-u,

Men soʻzniki boʻldim ortiq.

Bir qarashda bu satrlar aristokrat soʻzlar tizmasiga oʻxshaydi. Poetik olifalik alomatlari koʻrinadi. Ichidagi soʻz aytilmagan kezda uniki edi-yu, aytilishi bilan u soʻzning mulkiga aylandi. Qaysi soʻzligi nomaʼlum? Soʻzning vazni, tafti, alomatlari, koʻrinishi, taʼsir doirasi – hamma-hammasi “bir soʻz” atrofida kechyapti. “Aytсам oʻldirurlar, aytmasam oʻlam”ga oʻxshash xalq qoʻshiqlarining falsafiy ifori keladi bu sheʼrdan. Insonning hayoti, tuygʻu, his va kechinmalarini burib yuboradigan bir soʻz aslida hammamizning ichimizda bor. Sheʼrning emotsional taʼsiri va fonetik birligi bir nuqtda kesishmasa ham sheʼr oʻzining bor kuchini oʻsha “bir soʻz” tegrasida jamlaydi. Bu yerda asosiy talqin u soʻzning qaysi soʻz ekanligi, uning maʼno-yu mazasida emas, balki uning dilda borligi va harakat ravishidir.

Oʻzbek xalq ogʻzaki ijodi – qoʻshiqlar, afsona va rivoyatlar, maqol va matallarda “soʻz” obrazi har doim yuqori maʼnaviy va taʼsirchan kuch sifatida namoyon boʻlgan. “Til jonning tarjimoni”, “Soʻz – shifo, soʻz – ofat” kabi iboralar xalq dunyoqarashida soʻzning muqaddasligi, shu bilan birga uning masʼuliyatli kuch ekanini aks ettiradi.

Folklorda soʻz duo – baraka va yaxshilikni chaqiruvchi soʻz; laʼnat – yoʻqotuvchi, jazolovchi soʻz; qasam – eʼtiqod va vijdonni ifoda etuvchi kuch sifatida yashay-

SOʻZ VA SUKUT

di. Bu kabi qarashlar soʻzga faqat ifoda vositasi sifatida emas, balki axloqiy-ruhiy kuch sifatida yondashuv mavjudligini koʻrsatadi.

Sovet davri oʻzbek sheʼriyatida ham “soʻz” obrazi uchrsa-da, u koʻproq ideologik yuklama bilan toʻldirilgan. Shoirlar “soʻz” orqali kommunistik gʻoyalarni targʻib qilishga majbur etilgan. Bu davrda soʻzning haqiqiy erkin ifoda sifatidagi qudrati kamayib, u rasmiy mafkura bilan toʻla ramzga aylangan. Biroq ayrim shoirlar – Oybek, Asqad Muxtor, Erkin Vohidov, Abdulla Oripovlar soʻz orqali ichki erkinlikni, milliy ruhni tarannum etishga harakat qilishgan.

Mustaqillikdan keyingi davr sheriyatida “soʻz”ga metafizik, falsafiy, simvolik va hatto ekzistensial oʻlchamlar bilan munosabatda boʻla boshlandi.

Goʻzal Begim sheʼriyatida “soʻz” – xotira, erkinlik, millat, ruh, muhabbat, sukut, fojia va ishonch ramzi boʻlib, koʻp qatlamli maʼnolarni oʻz ichiga oladi. Uning “Soʻzli” sheʼri bunga misoldir. Kuzatishimizcha, “Soʻz”ning “Soʻzli” shakli Goʻzal Begimning sheʼri orqali oʻzbek adabiyotida ilk bora qoʻllanilgan.

Otalar

qizlariga “Baxtli boʻl” derlar

Siz esa

Soʻzli boʻl deysiz

mana men Soʻzli boʻlyapman Ota

gala-gala soʻzlar

uchib kelayotir janubdan

karvon-karvon soʻzlar

parvozdagi qalamimning boʻgʻziga qoʻndi

men tizzalarimga

soʻzlarni oʻtqazyapman

boshini silayapman

yigʻlayotgan

kulayotgan

oʻmbaloq oshayotgan

soʻzlarning.

Biz adabiyotda til va soʻzning “ona” bilan bogʻliqligiga koʻp duch kelamiz. Goʻzal Begim esa soʻzni “ota” obrazi bilan bogʻlaydi. Bu bilan u bir vaqtning oʻzida ham anʼanaga sadoqatni ifodalasa, ham anʼanalarni sindiradi. Sheʼrda nasrga xos bafurjalik va ijtimoiy-falsafiy yuk bor. Shoira shunday davom etadi:

Men

ming soʻzli boyman

qarab turar menga

ming qoʻyli boylar

xarid qilmoq uchun dard xazinamni

daraxt oʻstiraman soʻzlardan

yulduzlarni yasantiraman

guldor mixlar sugʻuraman osmon toqidan.

Shu qismda holat va tasvir tamoman boshqa tomonga oʻzgaradi. Bu shoiraning oʻtmishga, qalb tarixiga qaytish manyovrlari bilan bogʻliqdir.

oy oynasi qamashtirar dilimni

derazamning pardasi uchib ketyapti

kun ortiga oʻtib boryapti gullar

ming yamoq koʻnglimdan

uchib-uchib chiqar

ming qanot soʻzlar

qarang

koʻkda koʻklanmoqda hissimm chehrasi

qarang

shudgorlangan baxt tuprogʻida

hilpiratib koʻngil koʻylagin

men ming sheʼrli boyman Ota

men ming soʻzli boyman Ota.

“Ming qoʻyli boy” iborasi “ming soʻzli boy”ga koʻchmoqda. Bunda fikriy-tasviriy ifoda ustun keladi. Sheʼr ichki voqeabandlik asosida rivojlanmoqda; Goʻzal Begim sheʼrlariga xos maʼnoviy labirintlilik bu matnda sezilarli darajada kamaygan. Modern unsurlar asosan ifoda tarzida namoyon, maʼno koʻlami nuqtayi

nazaridan esa sheʼr anʼanaviy sheʼriyat zanjirlari bilan bogʻlangan. Aytish mumkinki, unda baxt va fojia yonma-yon, bir safda turib, mushtarak maʼno kasb etadi.

Rauf Parfi sheʼrlarida esa soʻz maʼno-mazmun nuqtayi nazaridan Goʻzal Begim ifodalari bilan yaxlitlik kasb etsa ham, badiiy ifoda jihatidan farqlidir:

Ogʻzim toʻla soʻzlar – jigarlarim-ey,

Ortiq sizni asray olmayman,

Bilganingizni qiling.

Bu yerda soʻzlarning oʻz oʻrnida qoʻllanishi shoirning badiiy niyatiga mos keladi. “Ogʻzim toʻla soʻzlar – jigarlarim-ey” satri shoirming soʻzga, oʻziga talabchanligini koʻrsatadi. Soʻz – rostlik, haqiqat, toʻgʻrilik va ibodat ekanligini bitta misradayoq ochib beradi. Keyingi satrlar esa maʼnaviy-ruhiy hurriyat tushunchalariga borib taqaladi. “Jamoling vasfini ey oy...” keltilishi ham shu ruhni quvvatlaydi. “Jamoling vasfini

Qoʻrqut ota – turkiy

Azal-azaldan turkiy xalqlar tili, dini, dili yagona xalqlar sifatida eʼtirof etiladi. Darhaqiqat, Oʻgʻuzxon naslidan biri turk, biri turkman, biri ozar boʻlsa, qipchoq ahliidan oʻzbek, qozoq, qirgʻiz xalqlari misli ildizi bir mustahkam chinorning azim shoxlaridir. Bu xalqlarning umumiy nuqtalari bisyor: urf-odati, madaniyati, sanʼati, hayot tarzi va albatta, adabiyoti. Masalan, ming yillar mobaynida ogʻizdan ogʻizga oʻtib kelayotgan “Qoʻrqut ota” dostoni ana shunday umumturkiy merosdir.

“Qoʻrqut ota” dostoni asosan oʻgʻuz turkiylariga tegishli boʻlsa-da, butun turkiy xalqlar orasida keng oʻrganilmoqda. Biroq hali mazkur dostonning biz uchun foydadan xoli boʻlmaydigan, ochilmagan qirralari juda koʻp. “Qoʻrqut ota” dostonidan oʻrin olgan afsona va rivoyatlarda mardlik, olijanoblik, Haqni, odamlarni rozi qilish kabi fazilatlar ulugʻlanadi, aksincha, nomardlik, qoʻrqoqlik, nafsga berilish, zino kabi illatlar keskin qoralanadi va yaxshigina misollar bilan ifoda etiladi.

“Qoʻrqut ota” nafaqat pand-nasihat ruhidagi doston, balki turkiy urugʻlarning tarixini oʻrganishda yaxshigina ilmiy manba boʻlib xizmat qiladi, desak yanglishmaymiz. Masalan, dostondagi Salir yoki Igdir obrazlari ishtirok etgan afsonalar orqali turkmanlarning shu nomdagi urugʻlarining kelib chiqishiga oid qimmatli maʼlumotlarga ega boʻlamiz.

Asardagi qahramonliklar ham shunchaki dovyuraklik, mardlik, jasurlikning namunasi boʻlibgina qolmay, koʻzlangan maqsad yoʻlida ogʻishmay qilingan harakat, tirishqoqlik, vafo, or-nomus, boshqacha qilib aytganda, hayot-mamot masalalarini ifodalaydi. Dostonda bunday qahramonliklar ayollar timsolida ham gavdalanaadi. Misol qilib oladigan boʻlsak, dostondagi “Yakakoʻz”(baʼzi manbalarda Tepakoʻz), “Salir” kabi afsonalarda el boshiga ish tushganda hayotini tahlikaga qoʻyib, yovuzlikka qarshi mardonavor

ORASIDAGI MASOFA

ey oy, necha eldin eshitgaymen”, deydi hazrat Bobur. Darhaqiqat, mana shu miskin misralarda necha ellardin eshitish mumkin bo‘lgan so‘zning zarif va latif vasfi aks etganki, u suvdagi qayiq kabi tuyg‘ularimizni qalqitib yuboradi.

Yana Rauf Parfi uchliklariga murojaat etishda davom etamiz:

*So‘z meni ta‘qib qilar,
Chirqiratar o‘yib ko‘ksimni,
Sen kimning bojisan, ey shafqatsiz So‘z?*

Odatda Rauf Parfi uchliklarida satrlardan biri qolgan ikkitasidan ajralib yozilgandek taassurot uyg‘otadi: yo birinchi yo uchinchi satr alohida mustaqil she‘rdek ko‘rinadi. Uning ma‘nosi, badiiy tajallisi, fonetik tovlanishlari va shakliy qurilmasi qolgan satrlardan ayri tarzda ifodalanadi. Yuqoridagi uchlikda ham xuddi shunday: uchinchi satrni yuqoridagi ikki satrdan ajratib,

xalqlarning ma‘naviy otasi

kurashgan Baset, Salir Qozon kabi qahramonlarning olijanob fazilatlarini xususida so‘z boradi. Yoki boshqa afsona – “To‘rali bek”da husnda, aqla, kuch-g‘ayratda tengsiz bir qiz haqida gap ketadiki, afsona mohiyatini bugungi zamondagi gender tengligi tushunchasiga ham bog‘lash mumkin. Ya‘ni bu o‘rinda afsonadagi Suluvjon obrazi faqat go‘zal yoki dono deb ta‘riflanmayapti, bular qatorida uning jismonan sog‘lom va baquvvat bo‘lib, dushmani yer tishlatgani haqida ham ta‘kidlanadi. Suluvjonning qahramonliklarini quyidagi parcha orqali anglash mumkin:

“To‘rali bek yigitlarini suyunchiga yuboradi-da, o‘zi Suluvjon bilan ov qiladi. Bu ikkovining ustiga yog‘iy keladi. Bular dushman bilan urush qiladilar. To‘rali bek ko‘p jarohat oladi-da, yerga yiqiladi. Suluvjon To‘rali bekni dushmanidan himoya qilib olti yuz otliqni qiradi, dushmani yer tishlatadi. So‘ngra To‘rali bekni bir soyaga eltib yotqizadi-da, jarohatlariga o‘tdan malham tayyorlab qo‘yadi, davolaydi, o‘zini ham kiyik go‘shiti bilan boqadi”.

Demak, “Qo‘rqut ota” dostonida qahramonliklar bilan bir qatorda jamiyatning muhim axloqiy-tarbiyaviy masalalariga ham alohida urg‘u qaratilgan. Masalan, “Yakkako‘z” afsonasida zino qilgan ayol dunyoga keltirgan bir ko‘zli o‘g‘il xalq uchun qanchadan qancha falokatlariga sabab bo‘lganligi hikoya qilinadi. Afsonaga ko‘ra, bu o‘g‘lon kundan kunga, soatdan soatga tez o‘sadi; juda ochofat bo‘lib, hech ovqatga to‘ymaydi va elning molini talashga tushadi, eng yomoni, odamlarni yeyishni boshlaydi. Yakkako‘zdan zulm ko‘rgan xalq uning oldiga donishmand Qo‘rqut otani elchi qilib yuboradi. Qo‘rqut ota ana shunday o‘ta murakkab vaziyatlarda xalqqa yordam berib, nizolarni sulh bilan hal etishda ko‘maklashgan shaxsdir.

Umuman olganda, “Qo‘rqut ota” dostonida nafaqat Qo‘rqut ota siymosi, balki doston tarkibiga kiruvchi barcha afsonalardagi jamiki qahramonlar qaysidir jihatdan shaxsiy kamolotda namuna bo‘la oladi. Sadoqat, silayi rahm, mardlik, olijanoblik, xalqparvarlik, birdamlik kabi yuksak insoniy fazilatlar shular jumlasidandir.

Komila HAMROYEVA,
Respublika Turkman madaniyat
markazi a‘zosi

alohida she‘r sifatida o‘rgansak ham, asarning umumiy tuzilishiga zarar yetmaydi. Biroq biz shoirning poetik imkoniyatlariga daxl qilmagan holda uni ayni holicha sharhlaymiz. “Yaxshi so‘z ham, yomon so‘z ham bir og‘izdan chiqadi” maqolining ifoda tarzini bu she‘rda ko‘rish mumkin. She‘rdagi bosh poetik yuk uchinchi satrga yuklangan: “Sen kimning bojisan, ey shafqatsiz So‘z?”. Bu g‘alati va o‘ylantiruvchi savolda shoir insonni tahqirlash darajasidagi shafqatsiz so‘z haqida mushohada yuritadi. Ma‘lumki, ayrim buyumlarga kimyoviy ishlov berilganda, narsa butunlay boshqa mahsulotga aylanadi; she‘r ham xuddi shunday ichki “kimyoviy” jarayon natijasidek taassurot qoldiradi. Erkin Vohidov suhbatlaridan birida “So‘z ham tirik mavjudot. Uning chaqaloqlik, bolalik, o‘smirlik va balog‘at chog‘lari bo‘ladi. So‘zda mansub xalqning ruhi, fe‘l-atvori aks etadi. O‘z so‘zingni qo‘yib, o‘zganing zaboniga suyanish – o‘z jigaringni uyingdan haydab, begonani yetaklab yurishdek gap”, deydi.

*Jigar-bag‘rimga to‘ldi so‘zlar,
Ushbu so‘zlarga aylandi-ku mening dunyom
Sen meni aldamaysanmi? Aldamaysanmi?*

Rauf Parfi so‘zga nisbatan “jigar” timsolini ishlatadi. Yuqoridagi uchlikda biz buning shohidi bo‘ldik. Shoir uchun har bir so‘z – jigaridan uzilib tushgan tirik noladir. U so‘zning vaznini, bosimini, rangini, ohangini, harakat va holatini chuqur his qiladi. Yolg‘on bilan rostlik orasidagi masofani esa badiiy makonda o‘ziga xos tarzda ifodalaydi. Mazkur uchlik yuqorida shoirning ko‘ksini o‘yib chiqayotgan so‘zlari bilan mantiqan bog‘lanib ketadi.

Bugungi o‘zbek poeziyasida “so‘z” va “sukut” obrazlari o‘rtasidagi dramatik ziddiyat markaziy estetik tamoyilga aylangan. So‘z – insonning tashqi ifoda vositasi, sukut esa ichki drama, ruhiy qarshilik va so‘zsiz faryod timsoli sifatida namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan, bu ikki obraz bir-birini to‘ldiradi, bir paytning o‘zida inkor etadi ham; ular o‘rtasida so‘zsiz so‘zlashuv jarayoni yuz beradi.

Xususan, modern va postmodern she‘riyatda “sukut orqali so‘zlash” yoki “so‘zsiz so‘z aytish” kabi poetik yondashuvlar keng tarqalgan. Go‘zal Begim, Bektimir Pirnafasov, Farhod Arziyev va boshqa zamonaviy shoirlar ijodida “sukut” – faqat jimlik emas, balki ichki qarshilik, ruhiy isyon, jamiyatga ochiq signal sifatida talqin etiladi.

Go‘zal Begimning she‘rlariga nazar tashlasak.

*Zil-zambil umidlar og‘rig‘i
kemtilgan qirg‘og‘i dilimning
yurakni tebratdim men
alla bolam alla.*

Boshqa bir she‘rida yozadi:

*Ey suydirguvchi
ko‘zimning tim qora muhabbatini
shaffof sukunatga chog‘ishtirgan zot
yuragimning o‘nqir-cho‘nqirlarida
shafaq ummonini barpo etguvchi
olis manzaralar ichidan
oltin jimlik ila olib o‘tguvchim.*

Yana bir she‘rida shunday deydi:

*Hech kim yo‘q
eshitiladi moviy taqillash
ro‘molini to‘g‘irlab qo‘ygisi kelar vaqt
o‘ylariga oq tushgan ayol
kelaverar
uchgisi uchgisi
kiprikklar ko‘tarar xayol
diydorsiz baxt
aylanar chirpirak dunyoni buzib*

Bu she‘rlarda so‘z – ichkaridan yonuvchi alam, sukut – zohirdagi osoyishtalik, ammo aslida kuchli faryod ekani seziladi. Bunday tarzda so‘z va sukut o‘rtasidagi ichki dramatism inson ruhining botinida kechayotgan to‘lqinlanishlarni ifoda etadi. Shoiraning she‘rlarida

“so‘z” va “sukut” ikki qirralli qadriyat sifatida namoyon bo‘ladi. U so‘zni faqat fikrni ifoda etuvchi vosita deb emas, balki sukut ichidagi ma‘nolarni, og‘riqlarni, dardlarni ham o‘tkir psixologik tasvir va holatlar orqali ochib beradi. Bunday she‘rlarda insonning so‘z orqali o‘zini to‘liq anglay olmasligi haqidagi g‘oya ilgari suriladi.

Shu bois shoiraning she‘rlarida “sukut” quyidagi misralardagi kabi badiiy-estetik yo‘sinda talqin etiladi: “Atirguldagi ochilar sukut”, “Va sukuti yirtiq manzara”, “Sukut – senga aralashmadim”. Har bir sukutda minglab so‘zlar lashkari yashiringandek, sukutning qa‘rida esa so‘zning dardchil, hayotiy ifoda tarzi namoyon bo‘ladi.

Go‘zal Begim she‘rlarida “so‘z” obrazga aylanarkan, u o‘zining badiiy va mantiqiy qudratini to‘liq ko‘rsatadi. U xoh alla, xoh dod, xoh yig‘i yoki qarg‘ish ko‘rinishida bo‘lsin, insonning ichki portretini o‘quvchi shuuriga joylashtirishga intiladi. Bu o‘rinda shoiraning badiiy-emotsional chizgilari obraz, tashbeh, ramz, timsol va ishora ko‘rinishida harakatlanadi.

*Kel
ajnabiy tilda o‘qi
yuragimni o‘ng-u teskarisiga
gul tut titrog‘imga
egil xo‘rsiniqlarimga
ranglar bilan parchala sassizlikni
ko‘proq gul keltir
o‘zing tushunmaydigan ushbu jimlikka.*

Aynan ushbu she‘rda ham so‘z va sukut bir-biriga hamohang tarzda namoyon bo‘ladi: biri ikkinchisini davom ettirayotgandek. Sukutda so‘zning, so‘zda esa sukutning davomiyligi ushbu she‘rni ichdan harakatlantiruvchi kuch sifatida seziladi. Zotan, shoiraning ilk to‘plami “Sukunat jarangi” deb nomlanganining o‘ziyoq, so‘z shoir uchun umumma‘no tashuvchi vosita emas, balki individual ma‘noga ega badiiy fazilat ekani ni ko‘rsatadi.

So‘z ham, til ham o‘zgaruvchan hodisa. Bir oilaga mansub bo‘lgan leksik birliklar turli millatlarda o‘ziga xos, ayrim hollarda esa butunlay boshqa ma‘no kasb etadi. Biz ikki nafar modern she‘riyat sohibining ijodiy yo‘nalishlarini qiyosiy tahlil etar ekanmiz, maqsad – ularning she‘riyatida “so‘z”ning inson ichki erkinligining vositasi sifatida tutgan o‘rnini ko‘rsatishdir. Zotan, so‘zning o‘zi hamisha ozodlik va erkinlik timsoli sifatida badiiy adabiyotda talqin etilib kelgan.

Alisher Navoiy hazratlari aytmoqchi, “Insonni so‘z ayladi judo hayvondin, Bilkim, guhari sharifroq yo‘q andin”. Darhaqiqat, so‘zning sharifligi va sharofati ming yillik o‘zbek adabiyoti tarixida o‘z shakl-shamoyilini turlicha, ammo izchil tarzda namoyon etib kelmoqda.

So‘nggi yillarda til o‘zgarishlari zamonaviy she‘riyatda yanada rang-barang va chuqur qatlamlarda aks etmoqda. She‘r yangi hodisalarni lug‘atlardan tezroq ilg‘aydi – shoirlar so‘zni nafaqat mazmuni, balki hayotiyliigi, ijtimoiy ruhi uchun ham sinovdan o‘tkazadilar. Ko‘p hollarda so‘zlar jamiyatdagi ijtimoiy-madaniy belgilar vazifasini bajaradi.

Demak, she‘riyat – tilda kechayotgan jonli jarayonlarning in‘ikosi, bu jarayonlarga befarq bo‘lmagan ona tilida so‘zlashuvchilarning munosabatini ifoda etuvchi badiiy manba hisoblanadi. Rauf Parfining “so‘z” haqidagi uchliklari so‘zning, she‘ming va tilning ichki imkoniyatlarini keng ochib beruvchi muhim manbalar bo‘lsa, Go‘zal Begimning “so‘z va sukut” o‘rtasidagi she‘rlari so‘zning qalb tubidagi dramatism holatlari hamda psixologik evrilishlarni aks ettiruvchi badiiy yaratmaqlardir. Bu ikki shoir ijodida so‘zning ma‘nosi qanchalik sirli darajaga ko‘tarilgan bo‘lsa, o‘quvchining hissiy olamida ham u shunchalik kuchli rezonans uyg‘otadi.

Zotan, so‘z – tugamaydigan, doimo yangilanib boradigan, insonning ruhiy va zehniy iqtidorini boshqarib turadigan mo‘jizadir.

Ravshanbek EGAMBERDIYEV,
Boyovut tumanidagi
22-maktabning ona tili va adabiyot
fani o‘qituvchisi,
GuIDU tadqiqotchisi

Radjabova Zulola Abduxakimovnaning 14.00.01 – Akusherlik va ginekologiya ixtisosligi bo'yicha “Homilador ayollar trombotik mikroangiopatiyalarning yashirin prediktorlari: klinik-morfologik jihatlari” mavzusidagi(tibbiyot fanlari bo'yicha) fan doktori(DSc) dissertatsiyasining himoyasi Toshkent davlat tibbiyot universiteti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.04/30.12. 2019. Tib.29.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 16-yanvar kuni soat 11:00 dagi majlisida bo'lib o'tadi.

Manzil: 100109, Toshkent shahri, Olmazor tumani, Forobiy ko'chasi, 2-uy.
Tel/faks: (71) 214-83-11; e-mail: info@tma.uz, tta@exat.uz

Xoljigitova Muhayyo Berdiqulovnaning 14.00.05 – Ichki kasalliklar ixtisosligi bo'yicha “Metabolik sindrom qo'shilib kelgan surunkali obstruktiv o'pka kasalligining turli fenotiplarini tashxislash va davolashga induvidual yondashuv” mavzusidagi(tibbiyot fanlari bo'yicha) fan doktori(DSc) dissertatsiyasining himoyasi Samarqand davlat tibbiyot universiteti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.04/30.12.2019.Tib.102.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 15-yanvar kuni soat 10:00 dagi majlisida bo'lib o'tadi.

Manzil: 140100, Samarqand shahri, Mirzo Ulug'bek ko'chasi, 70-“a” uy.
Tel/faks: (66) 233-58-92, 233-79-03; e-mail: shodikulovagulandom@mail.ru

Akbarxodjayeva Ziyoda Abdulkayevnaning 19.00.04 – Tibbiy psixologiya hamda 14.00.13 – Nevrologiya ixtisosliklari bo'yicha “Yakkakurash da'vogar sportchilari neyropsixologik holatining adaptatsiya imkoniyatlari va ularning buzilishlarini korreksiya qilish” mavzusidagi(tibbiyot fanlari bo'yicha) fan doktori(DSc) dissertatsiyasining himoyasi Respublika sport tibbiyoti ilmiy-amaliy markazi huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi PhD.10/30.12.2019. Tib.69.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 23-yanvar kuni soat 14:00 dagi majlisida bo'lib o'tadi.

Manzil: 100027, Toshkent shahri, Shayxontohur tumani,
Botir Zokirov ko'chasi, 6-uy.
Tel/faks: (71) 241-38-03; (71) 241-30-93; e-mail: medsport@gmail.com

Xursandov Ilyos Axmedovichning 14.00.36 – Allergologiya va immunologiya ixtisosligi bo'yicha “COVID-19 bilan kasallangan bemorlarda buyrak shikastlanishining kechishi va immunologik ko'rinishlarining xususiyatlari” mavzusidagi(tibbiyot fanlari bo'yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Immunologiya va inson genomikasi instituti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.02/30.12.2019. Tib.50.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 22-yanvar kuni soat 15:30 dagi majlisida bo'lib o'tadi.

Manzil: 100060, Toshkent shahri, Akademik Yahyo G'ulomov ko'chasi, 74-uy.
Tel/faks: (71) 207-08-30; e-mail: immunology@academy.uz

Ablakulov Lochinbek Quchqorovichning 02.00.03 – Organik kimyo ixtisosligi bo'yicha “Ayrin diketonlar asosida atsetilen diollari sintezi va ularning kimyoviy o'zgarishlari” mavzusidagi(kimyo fanlari bo'yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi Chirchiq davlat pedagogika universiteti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.03/30.09.2020.K.82.02 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 27-yanvar kuni soat 14:00 dagi majlisida bo'lib o'tadi.

Manzil: 111700, Toshkent viloyati, Chirchiq shahri,
Amir Temur ko'chasi, 104-uy.
Tel/faks: (70) 716-68-05, 716-68-11; e-mail: tvchdpi_k.kengash@umail.uz

Bekchanova Barno Baxodir qizining 14.00.09 – Pediatriya ixtisosligi bo'yicha “Zamonaviy sharoitda neonatal pnevmonianing klinik-laborator xususiyatlari” mavzusidagi(tibbiyot fanlari bo'yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi Toshkent davlat tibbiyot universiteti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.04/30.12.2019.Tib.29.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 16-yanvar kuni soat 13:00 dagi majlisida bo'lib o'tadi.

Manzil: 100164, Toshkent shahri, Yunusobod tumani,
Bog'ishamol ko'chasi, 223-uy.
Tel/faks: (71) 262-33-14; e-mail: tashpmi@gmail.com

Xasanov Dilmurod Xolmurod o'g'lining 13.00.04 – Jismoniy tarbiya, sport mashg'ulotlari, sog'lomlashtirish va adaptiv jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi ixtisosligi bo'yicha “O'rta sinf o'quvchilarining chidamliligini rivojlantirish uslubiyatini takomillashtirish” mavzusidagi(pedagogika fanlari bo'yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi Jismoniy tarbiya va sport ilmiy-tadqiqotlar instituti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.33/01.02.2022.Ped.146.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 17-yanvar kuni soat 14:00 dagi majlisida bo'lib o'tadi.

Manzil: 100073, Toshkent shahri, Yashnobod tumani,
Yangi O'zbekiston ko'chasi, Olimpiya shaharchasi.
Tel/faks: (70) 717-17-19, 717-27-27, 717-17-76;
veb-sayt: www.djtsu.uz; e-mail: info@jtsu.uz

Nazarova Kumushoy Sodiqjon qizining 13.00.04 – Jismoniy tarbiya, sport mashg'ulotlari, sog'lomlashtirish va adaptiv jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi ixtisosligi bo'yicha “Turli stretching mashqlar yordamida yosh gimnastikachilarda egiluvchanlikni rivojlantirish uslubiyati” mavzusidagi(pedagogika fanlari bo'yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.03/30.12.2019.Ped.28.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 16-yanvar kuni soat 16:00 dagi majlisida bo'lib o'tadi.

Manzil: 111709, Toshkent viloyati, Chirchiq shahri,
Sportchilar ko'chasi, 19-uy.
Tel/faks: (70) 717-27-27, 717-17-76;
veb-sayt: www.jtsu.uz; e-xat: jtsu@exat.uz; e-mail: info@jtsu.uz

Hamdamova Gulhayo Rahmat qizining 14.00.36 – Allergologiya va immunologiya ixtisosligi bo'yicha “Dermo-respirator sindromda allergik sensibilizatsiya omillari” mavzusidagi(tibbiyot fanlari bo'yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Immunologiya va inson genomikasi instituti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.02/30.12.2019.Tib.50.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 22-yanvar kuni soat 11:00 dagi majlisida bo'lib o'tadi.

Manzil: 100060, Toshkent shahri, Akademik Yahyo G'ulomov ko'chasi, 74-uy.
Tel/faks: (71) 207-08-30; e-mail: immunology@academy.uz

Raxmonqulova Nargiza G'ofurovnaning 14.00.02 – Morfologiya hamda 14.00.01 – Akusherlik va ginekologiya ixtisosliklari bo'yicha “Eksperimental o'tkir buyrak zararlanishida homiladorlik davridagi jigarning morfologik va morfometrik ko'rsatkichlarining qiyosiy tavsifi” mavzusidagi(tibbiyot fanlari bo'yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi Buxoro davlat tibbiyot instituti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.04/29.02.2024.Tib.93.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 15-yanvar kuni soat 12:00 dagi majlisida bo'lib o'tadi.

Manzil: 200118, Buxoro shahri, G'ijduvon shohko'chasi, 23-uy.
Tel/faks: (65) 223-00-50, 911-00-50; e-mail: buhmi@mail.ru

Allamov Raxmatulla Gulmirza o'g'lining 02.00.13 – Noorganik moddalar va ular asosidagi materiallar texnologiyasi ixtisosligi bo'yicha “Gurlan gili” asosida keramzit olishning samarador massa tarkiblari va texnologiyasini yaratish” mavzusidagi(texnika fanlari bo'yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi Qoraqalpoq davlat universiteti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi PhD.03/30.12.2019.T.20.30 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 24-yanvar kuni soat 10:00 dagi majlisida bo'lib o'tadi.

Manzil: 230112, Nukus shahri, Ch.Abdirav ko'chasi, 1-uy.
Tel/faks: (61) 223-60-47, 223-60-78;
veb-sayt: www.karsu.uz; e-mail: karsu_info@edu.uz, info@karsu.uz

Opolovnikova Kristina Sergeyevnaning 14.00.02 – Morfologiya ixtisosligi bo'yicha “Buxoro viloyati aholisida postnatal ontogenezda paranazal sinuslarning yoshga oid qiyosiy xususiyatlari” mavzusidagi(tibbiyot fanlari bo'yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro davlat tibbiyot instituti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.04/29.02.2024.Tib.93.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 15-yanvar kuni soat 14:00 dagi majlisida bo'lib o'tadi.

Manzil: 200118, Buxoro shahri, G'ijduvon shohko'chasi, 23-uy.
Tel/faks: (65) 223-00-50; e-mail: info@bsmi.uz

Axmedov Zarif Shamsiddinovichning 14.00.01 – Akusherlik va ginekologiya ixtisosligi bo'yicha “Sigmoidal kolpopozedan keyingi artifitsial qinning diagnostika turlari va disbioz korreksiyasini muvofiqlashtirish” (Совершенствование методов диагностики и коррекции дисбиоза артифициального влагалища после сигмоидального кольпопозза) mavzusidagi(tibbiyot fanlari bo'yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi Samarqand davlat tibbiyot universiteti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.04/30.12.2019.Tib.102.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 24-yanvar kuni soat 11:00 dagi majlisida bo'lib o'tadi.

Manzil: Samarqand shahri, Amir Temur ko'chasi, 18-uy.
Tel/faks: (66) 233-30-34; e-mail: ilmiyprorektor@sammu.uz

Abdusalomov Isroil Komiljon o'g'lining 13.00.04 – Jismoniy tarbiya, sport mashg'ulotlari, sog'lomlashtirish va adaptiv jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi ixtisosligi bo'yicha “Talaba-voleybolchilarning blok qo'yish texnikasini kinematik ko'rsatkichlar asosida takomillashtirish uslubiyati” mavzusidagi(pedagogika fanlari bo'yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi Jismoniy tarbiya va sport ilmiy-tadqiqotlar instituti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.33/01.02.2022.Ped.146.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 17-yanvar kuni soat 10:00 dagi majlisida bo'lib o'tadi.

Manzil: 100709, Toshkent shahri, Yashnobod tumani,
Yangi O'zbekiston ko'chasi, Olimpiya shaharchasi.
Tel/faks: (70) 717-17-19, 717-27-27, 717-17-76;
veb-sayt: www.djtsu.uz; e-mail: info@jtsu.uz

Mamadiyov Burxon Normurodovichning 02.00.05 – Sellyuloza va sellyuloza-qog‘oz ishlab chiqarish kimyosi va texnologiyasi hamda 02.00.12 – Nanokimyo, nanofizika va nanotexnologiya (kimyo fanlari) ixtisosliklari bo‘yicha “Nanosellyulozaning karboksimetil va (met)akrilat hosilalarining sintezi, tuzilishi va xossalari” mavzusidagi(kimyo fanlari bo‘yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi Polimerlar kimyosi va fizikasi instituti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.02/30.12.2019.K/FM/T.36.01 raqamli ilmiy kengash asosidagi bir martalik ilmiy kengashning 2026-yil 20-yanvar kuni soat 14:00 dagi majlisida bo‘lib o‘tadi.

Manzil: 100128, Toshkent shahri, Abdulla Qodiriy ko‘chasi, 7-“b” uy.

Tel/faks: (71) 241-85-94, 241-26-61; e-mail: polymer@academy.uz

Qodirova Shahlo Shavkatjon qizining 13.00.04 – Jismoniy tarbiya, sport mashg‘ulotlari, sog‘lomlashtirish va adaptiv jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi ixtisosligi bo‘yicha “Oliy pedagogik ta‘lim muassasalari talabalarining kasbiy-amaliy jismoniy tayyorgarligini optimallashtirish” (Оптимизация профессионально-прикладной физической подготовки студентов высших педагогических учебных заведений) mavzusidagi(pedagogika fanlari bo‘yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi Jismoniy tarbiya va sport ilmiy-tadqiqotlar instituti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.33/01.02.2022. Ped.146.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 23-yanvar kuni soat 14:00 dagi majlisida bo‘lib o‘tadi.

Manzil: 111709, Toshkent shahri, Yashnobod tumani,

Yangi O‘zbekiston ko‘chasi, Olimpiya shaharchasi.

Tel/faks: (70) 717-17-19, 717-27-27, 717-17-76;

veb-sayt: www.djtsu.uz; e-mail: info@jtsu.uz

Nurmetova Iroda Ulug‘bekovnaning 13.00.04 – Jismoniy tarbiya, sport mashg‘ulotlari, sog‘lomlashtirish va adaptiv jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi ixtisosligi bo‘yicha “Sport takomillashuv guruhidagi dzyudochi qizlarning maxsus jismoniy tayyorgarligini boshqarish texnologiyasi” (Технология управления специальной физической подготовкой дзюдоисток групп спортивного совершенствования) mavzusidagi(pedagogika fanlari bo‘yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi Jismoniy tarbiya va sport ilmiy-tadqiqotlar instituti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.33/01.02.2022.Ped.146.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 23-yanvar kuni soat 16:00 dagi majlisida bo‘lib o‘tadi.

Manzil: 111709, Toshkent shahri, Yashnobod tumani,

Yangi O‘zbekiston ko‘chasi, Olimpiya shaharchasi.

Tel/faks: (70) 717-17-19, 717-27-27, 717-17-76;

veb-sayt: www.djtsu.uz; e-mail: info@jtsu.uz

Raupova Kamola Musinovnaning 14.00.04 – Otorinolarologiya ixtisosligi bo‘yicha “Shovqin va vibratsiya natijasida kelib chiqadigan sensonevral qattiqquloqligining diagnostikasi va davosini takomillashtirish” mavzusidagi(tibbiyot fanlari bo‘yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi Samarqand davlat tibbiyot universiteti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.06/2025.27.12.Tib.17.02 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 17-yanvar kuni soat 12:00 dagi majlisida bo‘lib o‘tadi.

Manzil: 140100, Samarqand shahri, Amir Temur ko‘chasi, 18-uy.

Tel/faks: (66) 233-30-34; e-mail: ilmiyprorektor@sammu.uz

Toshpo‘latov Salimjon Uyg‘unjonovichning 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar ixtisosligi bo‘yicha “Seysmik kuchlar ta‘sirida ko‘p qavatli temir-beton karkasli binolar konstruksiyalarini kuchaytirishning ratsional yechimlarini eksperimental tadqiq qilish” mavzusidagi(texnika fanlari bo‘yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi Toshkent arxitektura-qurilish universiteti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.26/30.12.2019.T.11.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 23-yanvar kuni soat 10:00 dagi majlisida bo‘lib o‘tadi.

Manzil: 100011, Toshkent shahri, Yunusobod tumani, Yangiobod ko‘chasi, 9-uy.

Tel/faks: (55) 508-50-14, 508-03-12; e-mail: devon@taqu.edu.uz

Namozov Zuxriddin Abdukarimovichning 06.01.05 – Seleksiya va urug‘chilik ixtisosligi bo‘yicha “G‘o‘zaning o‘rta tolali yangi navining xususiyatlari va amaliyotga joriy etish” mavzusidagi(qishloq xo‘jaligi fanlari bo‘yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining (himoyasiz seleksiya yutug‘i(ixtiro patenti) asosidagi taqdimoti) himoyasi Toshkent davlat agrar universiteti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.08/2025.27.12.Qx.02.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 22-yanvar kuni soat 14:00 dagi majlisida bo‘lib o‘tadi.

Manzil: 100164, Toshkent viloyati, Qibray tumani, Universitet ko‘chasi, 2-uy.

Tel/faks: (71) 260-48-00, 260-38-60;

sayt: www.tdau.uz; e-xat: tdau@exat.uz; e-mail: tuag_info@edu.uz

Gaffarov Azamat Alisherovichning 04.00.16 – Konchilik mashinalari ixtisosligi bo‘yicha “Konchilik korxonalarida qo‘llanilayotgan avtomobil transporti jihozlarini konstruktiv takomillashtirish va ish samaradorligini oshirish” mavzusidagi(texnika fanlari bo‘yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.31/27.12.2025.T.01.03 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 23-yanvar kuni soat 14:00 dagi majlisida bo‘lib o‘tadi.

Manzil: 210100, Navoiy shahri, G‘alaba shohko‘chasi, 76-“v” uy.

Tel/faks: (79) 223-04-40, 223-49-66; e-mail: info@nsmtu.uz, nsmi@gmail.com

Aripjanova Maxfuza Akmalovnaning 13.00.05 – Kasb-hunar ta‘limi nazariyasi va metodikasi ixtisosligi bo‘yicha “Kasbiy ta‘lim tashkilotlarida maxsus fanlarni o‘qitishda o‘quvchilarning kommunikativ-tasavvur kompetensiyalarini rivojlantirish (yengil sanoat yo‘nalishlari misolida)” mavzusidagi(pedagogika fanlari bo‘yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi Kasbiy ta‘limni rivojlantirish instituti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.02/2025.27.12.Ped.01.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 21-yanvar kuni soat 14:00 dagi majlisida bo‘lib o‘tadi.

Manzil: 100095, Toshkent shahri, Olmazor tumani, Chimboy-2, 96-uy.

Tel/faks: (71) 246-92-17, 246-90-37; e-mail: pedagoginnovatsiyalar@edu.uz

Kushakov Gulmurod Adilovichning 05.05.01 – Energetika tizimlari va majmualari ixtisosligi bo‘yicha “Mikrohidroelektrostansiyaning energiya samaradorligi va foydalanish ishonchligini oshirish” mavzusidagi(texnika fanlari bo‘yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Energetika muammolari instituti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.05/2025.28.11.T.02.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 23-yanvar kuni soat 10:00 dagi majlisida bo‘lib o‘tadi.

Manzil: 100125, Toshkent shahri, Do‘rmon yo‘li ko‘chasi, 40-uy.

Tel/faks: (55) 520-01-52; e-mail: energetika_in@umail.uz

Yarbekov Jasur Baxtiyor o‘g‘lining 05.10.02 – Favqulodda holatlarda xavfsizlik. Yong‘in, sanoat, yadro va radiatsiya xavfsizligi hamda 05.10.01 – Mehnatni muhofaza qilish va inson faoliyati xavfsizligi ixtisosliklari bo‘yicha “Qutqaruvchilar shikastlanishining ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini va ularning oldini olishning ilmiy asoslangan usullarini ishlab chiqish” mavzusidagi(texnika fanlari bo‘yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi akademiyasi huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.40/29.12.2022.T. 129.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 23-yanvar kuni soat 16:30 dagi majlisida bo‘lib o‘tadi.

Manzil: 100102, Toshkent shahri, Yangi hayot tumani, Do‘stlik ko‘chasi, 5-uy.

Tel/faks: (71) 258-56-57; e-mail: info@akademiyafvv.uz

Asamov Sherali Baykuziyevichning 05.10.02 – Favqulodda holatlarda xavfsizlik. Yong‘in, sanoat, yadro va radiatsiya xavfsizligi ixtisosligi bo‘yicha “Yong‘in-qutqaruv avtomobillari shinalarining bosib o‘tgan masofalari va ekspluatatsiya me‘yorini takomillashtirish” mavzusidagi(texnika fanlari bo‘yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi akademiyasi huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.40/29.12.2022.T.129.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 23-yanvar kuni soat 14:30 dagi majlisida bo‘lib o‘tadi.

Manzil: 100102, Toshkent shahri, Yangi hayot tumani, Do‘stlik ko‘chasi, 5-uy.

Tel/faks: (71) 258-56-57; e-mail: info@akademiyafvv.uz

Madaminov Faxriddin Shavkat o‘g‘lining 13.00.04 – Jismoniy tarbiya, sport mashg‘ulotlari, sog‘lomlashtirish va adaptiv jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi ixtisosligi bo‘yicha “Boshlang‘ich tayyorgarlik bosqichidagi slalomda eshkak eshuvchilarning yillik tayyorgarlik jarayonini rejalashtirish uslubi” mavzusidagi(pedagogika fanlari bo‘yicha) falsafa doktori(PhD) dissertatsiyasining himoyasi Jismoniy tarbiya va sport ilmiy-tadqiqotlar instituti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.33/01.02.2022.Ped.146.01 raqamli ilmiy kengashning 2026-yil 17-yanvar kuni soat 12:00 dagi majlisida bo‘lib o‘tadi.

Manzil: 111709, Toshkent shahri, Yashnobod tumani,

Yangi O‘zbekiston ko‘chasi, Olimpiya shaharchasi.

Tel/faks: (70) 717-17-19, 717-27-27, 717-17-76;

veb-sayt: www.djtsu.uz; e-mail: info@jtsu.uz

Toshkent shahrida joylashgan O‘zbekiston talabalar assotsiatsiyasiga qarashli Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universitetining “Turon” sport klubiga (STIR: 207284680) tegishli Toshkent shahar adliya boshqarmasidan 2018-yil 16-avgust kuni 799-son bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilganligi to‘g‘risidagi GUVOHNOMA va NIZOMI yo‘qolgani sababli haqiqiy emas deb hisoblanib,
BEKOR QILINADI.

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti jamoasi Kimyo fakulteti “Fizikaviy kimyo” kafedrasida dotsenti

Baxtiyor SA‘DULLAYEVning

vafoti munosabati bilan uning yaqinlari va oila a‘zolariga ta‘ziya izhor etadi.

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti jamoasi Xorijiy filologiya fakulteti “Tarjima nazariyasi va qiyosiy tilshunoslik” kafedrasida mudiri, professor Nilufar Sa‘dullayevaga onasi

Jumagul SA‘DULLAYEVAning

vafoti munosabati bilan ta‘ziya izhor etadi.

ZAMONAVIY USLUBDA YOZADIGAN FAYLASUF ADIB

(Davomi. Boshi 8-9-betlarda.)

Quvontirgani... keling bir boshidan.

Avvalo, shu paytgacha jadidlar haqida nima yozilsa o'sha tarixiy muhit, qatag'onlar sabab inson yuragini tilka-pora qiladigan ayanchli taqdirlar aks ettirilgan shakl tanlanardi. Mazkur qissada esa yozuvchi mutlaqo kutilmagan – detektiv janriga murojaat qiladi, murakkab davr murakkabliklarini turli toifadagi o'quvchilarga moslab, ta'bir joiz bo'lsa, soddalashtirib yetkazishga harakat qiladi.

Voqealar shu kunlarda bo'lib o'tadi. Asar bosh qahramoni – Temur universitetni endigina tugatib, tergovchi-izquvar vazifasida ish boshlagan yosh kadr. Unga berilgan ilk topshiriq – yuz yil avval sodir etilgan qotillikni fosh etish. Qatl etilgan shaxs millat ma'rifatparvarlaridan biri chor Rossiyasi mustamlakachiligi davrida ham, bolsheviklarning qattol totalitar jamiyatida ham ozodlik uchun kurashgan zot. Ikki jamiyat uchun ham xavfli deb topilgan Turkistonning asl farzandi. Uning halok bo'lishi juda sirli. Davr taloto'plari va mustamlakachi manfaatlarining uning o'limi tafsilotlarini aniqlashga monelik qilgan. Ish o'z davri huquq idoralari tomonidan rasman o'rganilmagan ham.

Behbudiy o'limidan bolshevik siyosatchilari birinchi bo'lib o'z maqsadlari yo'lida foydalanishgan. Masalan, Buxoro amirligi yerlariga egalik qilish maqsadida uning o'limida Amir Olimxonni ayblash boshlanadi. Qarshi shahri Behbudiy nomiga o'zgartiriladi. Maqsadga yetishgach, ya'ni ozodlik uchun kurashgan mahalliy xalq (bolsheviklar nazdida bosmachilar) tor-mor etilgach esa uning nomi olib tashlanadi. Behbudiy haqida yozish, uning g'oya va ta'limotini o'rganish taqiqlanadi.

Temur marhum izquvar dadasining orzusini ro'yobga chiqarishi va "Najimning o'g'li" (Hidoyat amaki gapi) ekanligini isbotlashi kerak.

Dada(Sodir Najimov) obrazi – sovet davrida o'qib, harbiylarga xos topshiriqlarni bajarib o'rgangan mas'ul bo'lgan esa-da, millatparvar, tarixni o'qib, o'rganib sho'ro zamonida yozilgan kitoblardan voz kechgan, ayrimlarini yoqib yuborishdan toymagan shaxs:

– Amir Temurning vafotini ko'p o'ylayman, – degandi bir safar, diqqatini bir nuqtaga qadagancha qattiq tikilib, – shunday zakovatli shoh, dunyoning yarmini o'ziga bo'ysundirgan qudratli sarkarda qandaydir arzimas sabab bilan vafot topganiga ishonmayman.

Aziz dadasining taxminidan naf yo'qligini aytdi:

– Besh yuz yil naridagi voqea tafsilotini aniqlash mumkin emas-da.

– Mumkin! – dedi dadasi, baqirguday, dag'dag'a aralash, – juda mumkin! Besh yuz yil chepuxa, ming yillik jinoyatni ochish mumkin. Ming yillik! Ibn Sinoning quvg'inga uchragani... Menga qolsa, Mirzo Ulug'bekning qatl etilish voqearini qayta boshdan o'rganishga tayyorman!"(44-bet).

Sodir Najimovning boshlig'i nomiga yozgan va ijroga qabul qilinmay qaytarilgan rasmiy xati ahamiyatli. Unda ochilmay qolgan jinoyatlar haqida so'z borib, AQSH prezidenti Kennediga, Leninning safdoshi Trotskiyga uyushtirilgan suiqaasdlar har tomonlama o'rganilganligiga to'xtalib, o'zimizdan jadidlar rahnamosi Mahmudxo'ja

Behbudiyning sirli o'limini ham qaytadan o'rganish zarurligini ta'kidlaydi.

Ana shu xat boshliqlar tomonidan inkor etilsa-da, u muallif Sodir Najimovga emas, balki uning qaynisi Ziyod tog'aga "tushuntirish ishlarini olib borish uchun" qaytariladi. Vaqti kelib xat Temurning qo'lga tushadi. Tog'aning jiyanidan yangi ishda nima bilan shug'ullanayotgani haqidagi suhbat juda samimiy, ta'sirli kechgan.

– Behbudiy degan odam o'ldirilgan... ubiystva... Shuni o'rganyapman...

Temur "ubiystva" so'zini qo'shib aytga mashg'ul bo'lib yurgan ishining, unga ishonib topshirilgan vazifaning salmog'i oshadigandek, quloqqa zalvorliroq chalinadigandek edi. Nazarida bir og'iz so'zining aks sadosi kutganidan ham ortib tushdi.

– Behbudiy?! – yalt etib qaradi Ziyod tog'a Temurga.

– Behbudiy.

– Mahmudxo'ja Behbudiyimi?! – o'sha-o'sha hayajonda, qulog'iga ishonib-ishonmay savolini takrorladi tog'a.

Temur o'zini bosib olgan, Behbudiydan gap ochilgan joyda u jiddiy vazifani ado etayotgan izquvar qiyofasiga kirishga odatlanib ulgurgan edi.

– 1919-yilda Buxorodan Qarshiga o'tib, o'shanaqasi xorij safariga otlangan jadidlarning mashhur yetakchisi, mufti Mahmudxo'ja Behbudiy.

Ziyod tog'aning chehrasi yorishib ketdi, xotirjam o'tirolmay og'ir-og'ir qo'zg'aldi, ayollarga qaradi.

– Iya! Ajab! Juda abaj! Qani, ovsinlar, bizlarni xoli qoldiringlar, tura qolinglar, g'alati gap chiqib qoldi" (37-bet).

Bilmadim, bu Temur va Ziyod tog'a o'rtasidagi dialog mohiyati boshqa o'quvchilar tomonidan qanday qabul qilinadi? Qissani ikkinchi marta o'qiyotganda ham ayni shu joyida ko'zyoshlarni tiyib turish qiyin kechdi. Bu nimadan? Avvalo, Behbudiy singari qatag'on qilingan bobolar taqdiri mustabidlik yoki millatparvarlik, zamon-u makon, siyosat-u mafkura o'zgarsa-da, xalq orasida millatning shunday oydinlari uchun muhim ekanligi, bunday insonlar hech qachon yo'qolib ketmasligi tuyg'usidandir. Balki shahid ketgan bobolar qotillarining kech bo'lsa-da, aniqlanishi, jazolanishiga umiddandir. Balki...

Temur – bir silkinib, tarixni, mavjud ahvolni o'rganib, kelgusidagi maqsadni belgilab olishi zarur bo'lgan avlod vakili. Turkiston qachon va nima sababdan o'z mustaqilligidan mosuvo bo'lgan edi? Mustamlakada o'tgan 130 yil fursatda dunyoda nimalar o'zgardi? O'zbekiston(Turkiston)da-chi? Nimalar boy berildi? Endi nima qilmoq kerak? Nimadan boshlagan ma'qul? Bu savollarni oldiga qo'yib, unga javob izlagan avlod orzusi nima bo'lishi kerak?

Dastlab oq va qizil mustamlaka davriga tarixchilar-u adabiyotshunoslar tahlillariga asosan tegishli idoralar huquqiy baho berishlari, ba'zi huquqshunoslar NKVD va KGB kabi mudhish tuzilmalarda ishlaganlarni o'zlari-ning sohadoshlari deb bilsalar-da, ularning qilmishlariga adolat nuqtayi nazaridan yondashishlari shart. Xolis va milliy manfaatlar ko'zlanib o'tkazilgan bu tadbir jamiyatda adolatga bo'lgan ishonchni oshiradi. Bilib-bilmay

turli to'dalar buyurtmalarini bajarayotgan huquq vakillari tarixda yomon iz qoldirmaslikka, millatni rivojlantirishga xizmat qiladigan qonunlar yaratishga, ular asosida ish yuritishga harakat qiladilar. Rivojlanish sari yo'lga chiqamiz shunda. Shunday fikr Ziyod tog'a tomonidan ham o'rinli aytilgan:

"Bu juda jiddiy ish, millatimiz kecmishi va kelajak taqdiri bilan bog'liq ish, tushunyapsanmi?" (53-bet).

– Men, – dedi Ziyod tog'a, yoshiga yarashadigan vazminlik bilan salmoqlanib. – Mahmudxo'ja Behbudiy, Fitrat, Abdulla Qodiriy, Munavvar Qori, Cho'lpon singari ulug' va betakror zotlar hayotiga zomin bo'lgan qotillarning millat qotillari deb atalishini istayman. O'zbek millatining qotillari!.. Bosqinchi qotillar alohida, o'zimizdan chiqqan qotillar – padarkushlar alohida!..".

Temur surishtiruv jarayonida o'qib-ulg'ayib borishini yozuvchi ishonarli tasvirlaydi. Hoji Muinning Behbudiy haqidagi xotiralarini hijjalarkan, ibrat oladi:

"Fikriy inqilob... Fikriy inqilob?... Fikriy inqilob!.. Davomi: "Men o'shal kundan e'tiboran har bir eski va yangi kitoblarni diqqat bilan muhokama ilan o'qiy-turg'on bo'ldim".

Temur daftariga ko'chirib olgan ushbu jumlaning ostiga ikki qator chiziq tordirdi. Bu – o'zi o'ziga bergan tanbeh edi! Axir, oliy o'quv yurtida o'qidi, oliy ma'lumotli huquqshunos degan pattasi bor, mana, dadasining do'sti uni yoniga oldi, qadimgi bo'lsa-da, bir qotillik tafsilotini o'rganishni topshirdi. Topshiriqni to'la ado etmoqlik uchun esa u o'sha mashhur insonning hayot-mamot yo'lini, aql-idrok, imon-e'tiqod yo'lini baxyama-baxya o'rganmoqda. Voqea-hodisalarning barini bir boshdan, sinchiklab, takror va takror muhokama qilmoqda. Shu tariqa fikriy inqilob sari yo'l topmoqda, yo'l ochmoqda!"(43-bet).

Muhabbatsiz qissa qissami? Temur unga topshirilgan ish yuzasidan "Turon" kutubxonasiga qatnay boshlaganida taqdir uni ziyoxonaga, uning qalbiga nur bergan Nazira ismli talaba qizga duch qiladi. Yozuvchi ikki yosh orasida paydo bo'lgan muhabbatni o'ta samimiy, milliy axloq bo'yoqlarida shunday tasvirlaydiki, u asar syujetiga o'ziga xos go'zallik baxsh etgan.

Asarni bir taqriz-munosabatda to'liq tahlil qilish mushkul. Qolaversa, uni har bir kitobxon o'zicha talqin etishi mumkin. Buning uchun kitobni topib o'qish kifoya. Bu mutolaadan har tomonlama manfaat ko'rishingiz, axborot olishingiz, lekin eng avval, ma'naviy ozuqa olishingiz kafolatlanadi.

Bu birinchi kitob. Uning ikkinchi, uchinchi va qolganlarini ham tezda yozilishi uchun bugun 75 yoshga to'lgan yozuvchimizga Ollohdan kuch-quvvat, salomatlik va uzoq umr tilaymiz!

Halim SAIDOV,
filologiya fanlari doktori,
professor

Marifat

TA'SIS ETUVCHILAR:

O'zbekiston maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi,
O'zbekiston oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi,
O'zbekiston ta'lim va fan xodimlari
kasaba uyushmasi Respublika kengashi.

Bosh muharrir: Husan NISHONOV

Gazeta O'zbekiston Matbuot va axborot agentligida
2006-yil 22-dekabrda 0067-raqam bilan ro'yxatga olingan.
Indeks: 149 150. V-6030. Tiraji 3751.

Hajmi 4 bosma taboq. Ofset usulida bosilgan.
Qog'oz bichimi A-3. Bahosi sotuvda erkin narxda.

TELEFONLAR:

Tel/faks: (71) 212-01-50

"Ma'rifat"dan materiallarni ko'chirib bosish tahririyat ruxsati bilan amalga oshirilishi shart.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va mualifga qaytarilmaydi.

Mobil ilovani yuklab olish uchun ushbu QR-kodni skanerlang:

(t) – tijorat belgisi.

Dizayner: Malohat Toshova.
Navbatchi muharrir: Faxriddin Rahimov.
Navbatchi: Bobomurod Xudoyberdiyev.

Gazeta haftaning chorshanba kuni chiqadi.

MANZILIMIZ:

100099, Toshkent shahri,
Darvozakent ko'chasi, 60-uy.
Veb-sayt: www.marifat.uz

"O'zbekiston" nashriyot-matbaa ijodiy uyida chop etildi.
Korxona manzili: Toshkent shahri,
Alisher Navoiy ko'chasi, 30-uy.